

Sprogvidenskaben.

Af Holger Pedersen, Dr. phil.

Privatdocent i slaviske Sprog ved Københavns Universitet.

Sprogvidenskaben, og hvad der vedkommer Sprogvidenskaben, vækker i Almindelighed påfaldende ringe Interesse udenfor Sprogmandenes egen Kreds. Hvormange Mennesker er der vel f. Eks., som véd, at der i Wales tales et Sprog så forskelligt fra Engelsk som Persisk fra Dansk? Om det så er Englænderne selv, véd de i Regelen ingen Besked om den Ting; og man kunde blive ved at nævne hele Rækker af lignende Eksempler på Uvidenhed om sproglige Forhold. Måske er dog Sprogmandene selv ikke uden Skyld heri; de er ikke tilstrækkelig ivrige for at give almenfattelige Fremstillinger af deres Videnskab. Sådanne Fremstillinger vilde sikkert blive ligeså meget påskønnede som tilsvarende Fremstillinger af andre Videnskaber. Vi har jo allesammen hver Dag noget at gøre med Sproget, og en Tilbøjelighed til at iagttage dette Åndsudviklingens bedste Våben findes i Virkeligheden hos overmåde mange. Som oftest er rigtignok sådanne Lægmandsiagttagelser overfladiske eller helt forfejlede. Man strides, om den ene eller den anden Form lyder „könnest“,

og kommer derved ofte til de mærkeligste Resultater; man finder sit eget ældgamle Landsmål „plat“ og bilder sig ind, at det kun er Bogmålet, som er „rigtigt“. Men man kan også træffe Lægmænd, der gör så udmærkede Iagttagelser, at de derved endogså viser Sprogvidenskaben store Tjenester. Det mest glimrende Eksempel herpå er N. Andersens Iagttagelser med Hensyn til Sundevedmålet. Uden at have gennemgået nogen sprogvidenskabelig Skole lyttede Andersen med vågent Omdømme og trofast Kærlighed til sit Landsmåls musikalske Klang. Jeg vælger med Vilje Udtrykket Kærlighed, fordi jeg er overbevist om, at

„den har aldrig levet,
som klog på det er blevet,
han først ej havde kær.“

Hvis Andersen havde hørt til de Mennesker, der betragter deres eget Modersmål som plat, så havde han aldrig kunnet gøre den nordiske Sprogvidenskab den udmærkede Tjeneste, som han nu har gjort den. Da Andersens Iagttagelser blev bekendte i Sprogmandenes Kreds (de blev trykte i Tidsskriftet „Dania“ 1897, Bind IV), vakte de straks den største Opmærksomhed; det stod klart for alle sagkyndige, at Sundevedmålets musikalske Klang i alt væsentligt var den Klang, som engang havde været hørt overalt i Danmark, overalt, hvor det danske Sprog taltes. Den Klang havde vort Sprog i Danmarks store Dage, da Svend Tveskæg og Knud den store underlagde sig England. Nu er denne Klang forstummet i de fleste Egne af Landet; vort Bogmål og Rigsmål har nu et ensformigere Tonefald; men en af vore største Sprogforskere, Karl Verner (død 1896), havde dog allerede for mange År siden med skarpsindige videnskabelige Grunde påvist, at Dansk engang måtte have

haft den samme musikalske Betoning, som Norsk og Svensk har bevaret til den Dag idag. Hvad Verner således havde anet, lå ved Andersens Beskrivelse af Sundevedmålet pludselig klart for alles Öjne.

Der er altså hos Lægmand i Virkeligheden megen Interesse for Sprogforhold; og dertil kommer, at disse Forhold undertiden træder frem i det praktiske Livs allerførste Række. Dette er ikke mindst Tilfældet for Öjeblikket i Sønderjylland, hvor vort mægtige Nabofolk i misforstået Iver for sin egen Nationalitet søger at undertrykke alt dansk. Det er her selvfølgelig Befolkningens Sprog, der først og fremmest er Magthaverne en Torn i Öjet; thi det er det danske Sprog, som beskytter Sønderjyderne mod at opluges af et fremmed Folk og miste sin Kultur. Tyskernes Önske om at se Dansk fjærnet fra Sønderjylland kan hos svagere Ånder fremkalde de mærkværdigste Fantasier. Det er en gammel Erfaring, at man har let ved at tro på, hvad man ønsker, og således er det lykkedes en ivrig Tysker J. P. Filskow, at få sig selv til at tro, at det sønderjydske Landsmål ikke er dansk, men nærmest et Slags Plattysk eller Engelsk. Herom skrev han for en halv Snes År siden en Artikel, som han fik optaget i Tidsskriftet „Die Grenzboten“ i Leipzig (48. Årgang Nr. 33 og 36), et Tidsskrift, som ellers ikke er fjendtligsindet mod os. I denne Artikel optræder han iøvrigt ikke blot som „Sprogmand“, men også som „Historiker“; hans historiske Visdom er imidlertid af en sådan Art, at Høfligheden byder os at antage, at Tidsskriftets Redaktion har været fuldstændig klar over, hvor værdiløs ialtfald denne Del af Afhandlingen var. Den sprogvidenskabelige Del har Redaktionen åbenbart ment

at der måske var noget i, men den er af samme Surdej og vilde hos Sprogforskere kun blive hilst med et Skuldertræk eller en Skoggerlatter; hvis den stakkels Filskow skulde have haft det Uheld at få noget af de sprogvidenskabelige Hovedværker i Hænde, som tyske Sprogforskere har udgivet efter den Tid (men man tør antage, at han er bleven forskånet for denne Ulykke, da han rimeligvis ikke engang kender Titlerne på de pågældende Bøger), så må han være bleven dybt skuffet ved at se, at man her kort og godt betegner Sproget i Nordslesvig som Dansk, og at man indrømmer, at der har været talt Dansk her fra de allerældste Tider, de Tider, som Guldhornene fra Møgeltønder bærer Vidne om. Filskows afvigende „Anskuelse“ omtales ikke med et eneste Ord. Det er også let nok at forstå, at ingen tysk Sprogforsker har ladet sig narre af Filskow. Ikke alene indeholder Filskows Artikel ikke en eneste Bevisgrund af den Art, som er afgørende for Spørgsmålet om Sproglægtskab, men den er tillige helt igennem så fuld af Forsyndelser mod Sprogvidenskabens ABC, at ingen kan undgå at mærke det. Han sammenligner raskvæk Sønderjydsk, som det tales nu, med Engelsk, som det tales nu; Sprogforskeren, der overalt går historisk frem, indsætter naturligvis istedet Sønderjydsk fra det 13. Århundrede og Engelsk fra det 9. og de følgende Århundreder. Men så forsvinder al den Lighed, som Filskow mener at finde, men som Sprogforskere ikke kan se. Man bør dog ikke gå for strængt irecte med Filskow, fordi han ikke har draget gammelt Sønderjydsk og gammelt Engelsk med ind i Sammenligningen; han har vel overhovedet ikke vidst, at der eksisterede sønderjydske Sprogmindesmærker fra det 13. Århundrede og

engelske fra det 9. Århundrede. Eller måske har han vidst det, men han har ikke delt den Mening, som Sprog-mændene har, at Sønderjydsk fra det 13. Århundrede og Engelsk fra det 9. Århundrede er ældre end Sønderjydsk og Engelsk fra det 19. Århundrede. Netop dér, hvor Filskow i sine egne Öjne åbenbart er allergenialest, er hans Bevisførelse allermest egnet til at vække Munterhed hos de ubarnhjærtige Sprog-mænd. I Spidsen af sin Artikel fortæller han sine Medtyskere, at „Toget“ på Sønderjydsk hedder „e Zug“; det ligner naturligvis meget mere det tyske „der Zug“ end Rigsmålets Udtryk. Her har vi vel altså efter Filskows Mening et af de ældgamle plattyske Ord, som det ikke er lykkedes Danskerne at få udryddede til Trods for deres tusendårige Rædselsherredømme i Nord-slesvig. Men hos Folk, der ikke er så store Sprogforskere og Historikere som Filskow, opstiger der uvilkårlig en mørk Anelse om, at der måske egentlig ikke kørte Jærnbanetog i Sønderjylland for et Par Årtusender siden, og en ligeså mørk Anelse om, at *Zug* med sit *höjtyske* *z* egentlig ikke er det allerbedste Bevis på, at Sproget i Sønderjylland er *plattysk*. Selvfølgelig er Ordet simpelthen lånt fra Höjtysk og beviser aldeles intet om Sprogets Stilling. Filskow lægger megen Vægt på, at Kendeordet står foran og ikke bagefter; også det er efter hans Mening et Bevis på, at Sproget er tysk. Men den, der beviser for meget, beviser intet. Kendeordet sættes også foran i Störstedelen af Nörrejylland, og denne Ordstilling er altså fuldtud dansk. Men Filskow vil måske straks være til-rede med den Påstand, at Nörrejydsk også snarere er Tysk end Dansk; den, der påstår noget så vanvittigt om Sønderjydsk, kan naturligvis godt sige det samme om Nörre-

jydsk; men hvorfor så blive stående ved Lillebælt? Jydsk og Ømål er et og samme Sprog, og den lærenemme Filskow vil derfor nok med Tiden gøre den Opdagelse, at også de danske Øboers Sprog er Tysk, så at der slet ikke eksisterer noget, der fortjener at kaldes Dansk. Forhåbentlig vil han på Grundlag af dette Resultat gøre sit bedste for, at Forfølgelserne mod Dansk kan blive indstillede; det er jo dog ikke værd, at det store Tyskland gør sig til Grin ved at kæmpe mod Vejrmøller. Hvad den sønderjydske Befolkning angår, er det selvfølgelig overflødigt overfor den at gendrive Påstande af den Slags som Filskows; Forskellen mellem Dansk og Tysk er så stor, at man umulig kan bilde en dansk Mand ind, at hans Sprog egentlig er tysk. Ikke desto mindre har det sikkert sin Betydning at udbrede et vist Kendskab til Sprogvidenskaben og dens Methode; thi Påstande af den Filskowske Slags dukker op, hvor man mindst skulde vente det. For nogle År siden læstes i det københavnske Dagblad „Dannebrog“ nogle Rejsebreve fra Sønderjylland, undertegnede K. B. I et af disse Breve („Dannebrog“ 26. Juni 1895) blev det påstået, at det sønderjydske Landsmål var påvirket ikke så lidt af Tysk; som Bevis herpå anførtes Formerne *stær* og *gær* for Rigsmålets *står* og *går*. Dette var et kedeligt Uheld for K. B., thi de sønderjydske Former *stær* og *gær* er netop de ældste danske Former. Men det var mere end et Uheld, det var Mangel på Eftertanke; hvis æ skyldtes tysk Indflydelse, måtte det nemlig også have heddet *at stær* og *at gær*, ligesom tysk *stehen* og *gehen*; men det hedder som bekendt altid i Sønderjylland *at stå*, *at gå*. Ligeså hedder det som bekendt *at slå*, *han slær*, *at få*, *han fær*, *at ha*, *han hær*, som K. B.

kunde have læst sig til i Lyngbys sønderjydske Sproglære S. 60, 64, 69. Disse Former kan jo nu på ingen Måde forklares ved tysk Indflydelse; og det hører med til Sprogvidenskabens allerførste ABC, at man ikke må gribe et Par enkelte Ting ud af et Sprog og bygge dristige Slutninger derpå, men at man skal betragte hele Sprogets Bygning i Sammenhæng. Hvis K. B. havde gjort dette, havde han ikke udtalt sine letsindige Ord. Alle de anførte Former (*stær, gær, slær, fær, hær*) er de ægte gamle danske Former, der intetsteds er blevne bevarede med større Troskab end i Sønderjylland. Denne Sag har iøvrigt været omtalt så tit, at også K. B. har hørt en Fugl synge derom; han tager derfor et vist Forbehold og tilføjer, at det ganske vist også i Oldnordisk hed *ek ster* og *ek ger*; dermed er Skandalen fuldstændig; sådanne oldnordiske Former eksisterer nemlig ikke; det hedder *ek stend* og *ek geng*. Jeg må nu bede Læserne sammenligne K. B. og N. Andersen. N. Andersen gjorde gennem en Række af År skarpsindige, systematiske Iagttagelser af Sundeved-målet; men det faldt ham ikke ind at give sig ud for Sprogforsker og udtale alleslags sproghistoriske Formodninger. Det overlod han til Fagmændene. Det Arbejde, N. Andersen har gjort, fortjener fuldtud at kaldes videnskabeligt; måske er det netop derfor, at N. Andersen har haft Følelsen af, at der eksisterer noget, der hedder Sprogvidenskab, og at man ikke uden at sidde inde med denne Videnskab på Må og Få skal udtale sig om et Sprogs Historie. Anderledes K. B. På en flygtig Rejse opfanger han et Par sønderjydske Former, som hans københavnske Øre ikke før har hørt; straks har han Recepten færdig: Sønderjydsk må have været Genstand for en stærk tysk

Indflydelse. Det falder ham ikke ind, at han har den Pligt at undersøge disse Formers Sammenhæng med Sprogets øvrige Bygning; det falder ham ikke ind, at dette Arbejde måske allerede er gjort. Han synes aldeles ikke at ane, at Lyngby overhovedet har eksisteret; et Navn, der burde være Danmarks Stolthed, er ham ubekendt.¹⁾ Han får imidlertid Lyst til at agere lærd og vil derfor pynte sig med et Par oldnordiske Former, men uheldigvis mangler han de mest elementære Kundskaber i Oldnordisk. Hvad skal man dog sige til denne Letsindighed? Om K. B. en sen Aften på Hjemvejen fra et lystigt Lag havde ment at iagttage en Del nye Stjærner i Karlvognen, mon han så også straks vilde have skrevet et lærd astronomisk Brev til „Dannebrog“ om sin Opdagelse? Nej, det vilde han sikkert ikke; han vilde have vidst, at der eksisterer en astronomisk Videnskab, og at han blot gjorde sig latterlig ved at ville røkke ved dens Resultater på Grundlag af et uvæbnet, måske omtåget Öjes Fantasier. Men at der også eksisterer noget, der hedder Sprogvidenskab, og at man blot gör sig latterlig ved at ville opstille sproghistoriske Formodninger på Grundlag af de allerflygtigste Iagttagelser og uden Spor af Forkundskaber, derom har K. B. ingen Anelse haft. Man må tildels undskylde ham; thi Sprogvidenskaben er ung; den går

¹⁾ Den ovenfor omtalte „geniale“ Historiker Filskow nævner Lyngby blandt de fanatiske Danskere, der systematisk har forfulgt alt, hvad der var tysk. Intet er mere latterligt. Lyngby var en stille og tilbagetrukken Videnskabsmand, der holdt sig så fjærrt som muligt fra den politiske Bølgegang. Sml. den Livsskildring, som vor nulevende dygtige Folkemålsforsker P. K. Thorsen har givet af ham i det danske biografiske Leksikon.

ikke som Astronomien tilbage til Grækerne, den har ingen Tycho Brahe haft i det sejstende Århundrede; den er først grundlagt i Begyndelsen af vort eget Århundrede af tyske og danske Videnskabsmænd, den har først kastet sine Barnesko for nogle Årtier siden ved danske og tyske Videnskabsmænds Hjælp. Men nu står den fuldt udviklet og fuldt udrustet, og videre Kredse vil sikkert glæde sig over at få letfattelig Besked om denne Videnskabs Udvikling og Methode.

Sprogvidenskabens egentlige Grundlægger er Tyskeren Bopp (født 1791, død 1867); men ved Siden af ham må man nævne vor berømte Landsmand Rask (1787—1832). Fra Rask til vore Dage har der i Danmark været en uafbrudt Kæde af Sprogforskere, flere og flere. De har bevaret den hjemlige Tradition og har dog samtidig ikke forsømt at drage Nytte af de Fremskridt, som Videnskaben gjorde i Udlandet. Den danske Sprogforskning har derfor fået et ejendommeligt frisk og kraftigt Præg, og i Forhold til Landets Størrelse har Danmark bidraget meget mere til denne Videnskab end noget andet Folk. — Ganske vist har man også før Rasks og Bopps Tid beskæftiget sig med Sprog; man havde skrevet Sproglærer, lært fremmede Sprog og læst fremmede Landes Literatur. Men Kundskab i fremmede Sprog er ikke det samme som Sprogvidenskab, og hvis Rask ikke havde haft andre Fortjenester end det, som undertiden er det eneste, Menigmand får at høre om ham, nemlig at han kunde så og så mange Sprog (55 eller hvorledes man nu vil regne Tallet), så vilde hans Navn ikke være blevet udødeligt. Italieneren Mezzofanti kunde en utrolig Mængde Sprog; men dog er ingen nogensinde falden på at anse ham for

en Sprogforsker; man hører kun hans Navn nævne som en Kuriositet af Rejsende, som har besøgt ham under et Ophold i Italien og har talt med ham i deres eget Sprog; men han har ikke efterladt nogen åndelig Arv, og han vil glemmes ligeså hurtig, som en eller anden gymnastisk Tusendkunstner fra en Cirkus. Det nye, som Rask og Bopp indførte, og hvorved de blev Grundlæggere af en ny Videnskab, var den systematiske Sammenligning mellem forskellige Sprog og den videnskabelige Undersøgelse af Sprogenes Historie. De Grundsætninger, som herved følges, er så simple, at man skulde tro, de var selvfølgelige. Ved hvert enkelt Sprog, som man gör til Genstand for Undersøgelse, gaar man historisk frem; man begynder med den Sprogform, som foreligger i de ældste Mindesmærker, og søger ud derfra at få Klarhed over de Love, som viser sig i Sprogets senere Forandringer. For at nå endnu længere tilbage end til de ældste Sprogmindesmærker foretager man en Sammenligning af det pågældende Sprog med andre Sprog. Men medens man för Sprogvidenskabens Grundlæggelse gik rent vilkårligt til Værks ved Sammenligninger mellem forskellige Sprog, greb nogle Ord iflæng og sammenlignede dem med Ord fra et vildfremmed Sprog uden i mindste Måde at tænke på at finde Love for Lydforandringer og Betydningsskifte, så er det Rasks og Bopps Fortjeneste at have indført Methode på dette Område. Man griber ikke iflæng nogle Ord til Sammenligning, men man betragter først og fremmest hele Sprogbygningen i de to Sprog, man sammenligner; viser der sig at være en lovmæssig Overensstemmelse i Sprogenes hele Indretning, så antager man dem for beslægtede; idet man derefter sammenligner de enkelte Ord,

holder man sig også stadig for Öje, at der må være bestemte Love for Afvigelserne i Lyd og Betydning; selv om to Ord ligner hinanden meget, antager man dem dog ikke for beslægtede, hvis dette vilde stride mod de Lydlove, som man har fundet. Det første og mest iøjnefaldende Resultat af denne methodiske Sprogsammenligning var, at man fik rigtige Forestillinger om Sprogenes Slægtskab, hvorom der i de foregående Århundreder var blevet ytret de mest æventyrlige Anskuelser; den ene Lærde havde fantaseret på én Måde, den anden på en anden Måde, og det ene kunde være akkurat ligeså godt som det andet; det var nemlig bundløst altsammen. Men den methodiske Sprogforskning, som begyndte i dette Århundrede, godtgjorde snart, at der herskede et klart og uomtvisteligt Slægtskab mellem de fleste af Sprogene i Evropa og nogle af Sprogene i Asien; alle disse Sprog sammenfatter man under Benævnelsen „den indoeuropæiske Sprogæt“; den indoeuropæiske Sprogæt inddeles atter i 9 Sprogklasser, som jeg i det følgende skal opregne; jeg må dog straks bemærke, at nogle af disse Sprogklasser i Sprogvidenskabens første Periode var så dårligt undersøgte, at man først senere har fået fuldstændig Klarhed over deres Stilling. De 9 indoeuropæiske Sprogklasser er følgende: 1) **Arisk**, som omfatter Sprogene i Iran og nogle af Sprogene i Indien. Til denne Klasse hører der nogle ældgamle og interessante Kultursprog, først og fremmest det gamle indiske Sprog **Sanskrit**; Indernes hellige Bøger Veda'erne (*Veda* betyder „Viden“) er de ældste Literaturmindesmærker, noget indoeuropæisk Folk er i Besiddelse af; fra en langt senere Tid har vi på Sanskrit en stor og rig Literatur, som har frembragt

nogle af Verdenslitteraturens ypperste Værker (f. Eks. Dramaet Sakuntala af Digteren Kalidasa, oversat på Dansk af M. Hammerich). Medens Folkesproget i Indien ligesom alle andre Steder efterhånden forandrede sig, vedblev Sanskrit dog at bruges af Brahmanerne (den indiske Lærde- og Præstekaste) både i Tale og Skrift lige til den Dag idag; det har spillet en lignende Rolle i Indien som Latin i Evropa. Engelske Lærde i Slutningen af forrige Århundrede bragte Studiet af Sanskrit til Evropa, hvor det nu indtager en Hædersplads. Betydelig yngre er et andet indisk Sprog **Pali**, som er blevet Buddhernes¹⁾ hellige Sprog; det vigtigste Literaturværk i dette Sprog er udgivet af vor Landsmand, den endnu levende Professor V. Fausbøll. De mangfoldige indiske Sprog, som tales nutildags, skal jeg ikke gå ind på; kun skal jeg nævne, at Sigøjnerne, som første Gang optrådte i Vestevropa i Begyndelsen af det 15. Århundrede efter Kristus, er Indere. Højest interessant er det derimod at erfare, hvorledes vi i Evropa har fået Kundskab til de gamle **iraniske** Sprog. Den mærkelige Religion med det skarpe Skel mellem godt og ondt, som var stiftet af Zoroaster, ²⁾ havde selv-

1) Buddhismen (stiftet i det 5. Århundrede før Kristus) er en af de Religioner, som fortjener at kaldes højere Religioner. Saml. herom en Artikel af Dr. Dines Andersen i Fr. Nielsens Kirkeleksikon og af Dr. S. Sørensen i Sahnonsens Konversationsleksikon, samt C. Koch, Buddha, København 1891. Men hos Inderne selv, fra hvem denne Religion er udgæet, har den nu ingen Udbredelse. De har beholdt deres gamle hedenske Religion Brahmainen.

2) Zoroasters Hjemstavn var rimeligvis en Egn i det østlige Iran; men hans Religion blev også antaget af Perserne; efter at det persiske Rige var blevet tilintetgjort af Aleksander d. store i det 4. Århundrede før Kristus, kom Religionen

følgelig altid tiltrukket sig Evropas Opmærksomhed, og allerede i det 17. og 18. Århundrede var et Par Håndskrifter af Parsernes hellige Bøger (*Avesta*) nået til England; men man forstod ikke noget deraf, indtil i Året 1754 en ung Franskmand Anquetil du Perron fuld af brændende Iver begav sig til Indien og trådte i Forbindelse med Parsernes Præster; efter 7 Års Ophold vendte han tilbage til Evropa med de Håndskrifter, det var lykkedes ham at komme i Besiddelse af, og efter 10 Års Arbejde udgav han 1771 en Oversættelse af *Avesta*. Men denne Oversættelse var meget mangelfuld; Præsterne, som havde lært Anquetil Sproget, forstod selv lidt nok deraf, og Anquetil havde ikke haft tilstrækkelig videnskabelig Uddannelse. Ansete Videnskabsmænd kom derfor på den Tanke, at Anquetil havde været Genstand for et Bedrageri, og at det Værk, han havde oversat, i Virkeligheden slet ikke var det gamle *Avesta*. Striden herom varede længe; men i Året 1826 beviste vor Landsmand Rask, der selv fra sin store Rejse havde bragt mange Håndskrifter af *Avesta* med tilbage til København, i en lille Afhandling, at Sproget i *Avesta* virkelig var ægte og gammelt, og han påviste, i hvilket Slægtskabsforhold det stod til Sanskrit. Efterhånden nåede man til en pålidelig Forståelse af Sproget, og det blev derefter atter en dansk Mand, nemlig Professor N. L. Westergaard, som satte Kronen på Værket

efterhånden i Forfald; da der i Året 226 efter Kristus atter opstod et selvstændigt persisk Rige, levede den op igjen. Men efter at Araberne i det 7. Århundrede efter Kristus havde omstyrtet dette persiske Rige, blev Perserne tvungne til at antage Mohammedanismen; mange af dem flygtede dog til Indien og har dér (under Navnet Parser) bevaret Zoroasters Religion til den Dag idag.

ved at udgive hele Avesta (Kbhvn. 1852—54). Sproget i Avesta kaldes undertiden Zend, men dette Navn beror på en Misforståelse, og man bör simpelthen kalde det Avestasproget. En lille Smule forskelligt derfra var det gamle persiske Sprog, som vi kender gennem nogle Indskrifter fra Persien. Indskrifterne er skrevne med et ejendommeligt Alfabet, som er sammensat af lutter Kiler (den såkaldte Kileskrift); dette Alfabet var så gådefuldt, at en og anden allerede begyndte at tænke på, at det måske slet ikke var Indskrifter, man havde for sig, men en Leg af Tilfældet. Men endelig lykkedes det i Året 1802 Tyskeren Grotefend at løse en Del af Gåden; han nåede dog ikke straks til en rigtig Læsning af alle Tegnene. Den fuldstændige Dechiffring af Indskrifterne hidførtes først igennem en lang Række af Arbejder af en Mængde Videnskabsmænd, blandt hvilke vi atter genfinder vore Landsmænd Rask og Westergaard. Indskrifterne viste sig at hidrøre fra de gamle persiske Konger, de fleste af dem fra Darius og Kserkses (de to persiske Konger, som i Begyndelsen af det 5. Århundrede för Kristus førte Krig med Grækerne). Det persiske Sprog kender vi også fra forskellige senere Perioder (blandt andet fra den berömte Digter Firdusi i det 10. Aarh. efter Kristus) og fra vor egen Tid. De øvrige iraniske Sprog (Pamir-Målene, Afghanisk, Belutsjisk, Kurdisk; desuden Ossetisk i Kavkasus) kender vi kun fra vor egen Tid. Et iransk Folk Alanerne (nære Slægtninge af Osseterne) deltog i den store Folkevandring, som nedenfor skal omtales. — Undertiden deler man den ariske Sprogklasse i to Klasser; Indisk og Iranisk; men da de gamle Sprog på begge Sider (persiske Kileindskrifter, Avesta, Sanskrit) ligner

hinanden så uhyre meget, er det rimeligere kun at regne dem for en Sprogklasse. De indoeuropæiske Indere udgør 190 Millioner; Iranierne udgør vel 12 Millioner. Næst efter den ariske Sprogklasse nævner vi 2) **Armenisk**. Man har tidligere haft den Opfattelse, at Armenisk var et iranisk Sprog; men det er i den nyere Tid blevet klart bevist, at det er grundforskelligt fra Iranisk, og at det danner en Sprogklasse for sig selv. Det er beundringsværdigt, hvor fast Armenierne gennem alle Tider har holdt ved deres Nationalitet, endskönt de ydre Forhold har været ugunstige for dem næsten uafbrudt, så langt som Historien går tilbage. Allerede i det 7. Århundrede før Kristus kom de under Medernes Herredømme; da det mediske Rige blev styrtet af Perserne under Kyros, indtrådte der ikke nogen Forandring for Armenierne; de vedblev at stå under fremmed Herredømme: før var de under Mederne, nu var de under Medernes nære Slægtninge Perserne. Efter at det persiske Rige var kuldkastet af Aleksander den store, fik Armenien en friere Stilling, og fra omtrent 190 før Kristus var det endogså en Tidlang fuldstændig uafhængigt; men snart begyndte det at spille den lidet lystelige Rolle at være et Stridens Æble mellem Romerriget mod Vest og Parthernes Rige mod Øst, og da Parthernes Magt i Året 226 efter Kristus gik over til Perserne, opstod der snart en religiøs Mod-sætning mellem Armenierne og deres Herrer. Armenierne blev nemlig meget tidlig kristne, og da Perserne søgte at genoplive Zoroasters Religion, måtte Armenierne nu døje mange hårde Forfølgelser for deres faste Vedhængen ved Kristendommen. Men trods alt har Armenierne bevaret deres Religion både under Persernes og senere

under Arabernes og Tyrkernes Herredømme. Den armeniske Literatur begynder i det 5. Århundrede efter Kristus og indeholder bl. a. flere værdifulde historiske Værker; men allerede det ældste Armenisk, vi kender, er stærkt afslebet og ofte vanskeligt at bedømme for Sprogforskerne. Den Dag idag er der en rig armenisk Literatur, der for en stor Del fremkommer udenfor Armeniernes egentlige Hjemland, således f. Eks. i Konstantinopel (bvor der bor nogle hundrede tusende Armeniere), i Rusland (fordi en Del armeniske Egne nu hører under Rusland; der trykkes armeniske Bøger f. Eks. i den lille By Rostov ved Don, i Moskva og i Sankt Petersborg), i Indien, i forskellige evropæiske Lande, fremfor alt i Venedig. I Venedig ligger der et stort armenisk Kloster ude på den lille Ø San Lazzaro med et stort Bibliothek og et stort Bogtrykkeri, og inde i selve Byen Venedig er der en armenisk Real- eller Latinskole. Armenierne er gode Handelsfolk; man siger i Orienten, at en Armenier kan tage det op med tre Grækere, endskönt én Græker er snildere end tre Jøder. Endnu et lille Vidnesbyrd om den Rolle, Armenierne spiller i Orienten, er det, at man jævnlig støder på kristelige Bøger bestemte for mohammedanske Folkeslag, men trykte med armeniske Bogstaver (f. Eks. det ny Testamente på Kurdisk eller en Katekismus på Tyrkisk). Det armeniske Alfabet, som indeholder ikke mindre end 38 Tegn, er også virkelig meget vel egnet til at udtrykke Lydene i disse orientalske Sprog; det er uendelig meget bedre end det arabiske Alfabet, som disse Folk selv bruger. — Armeniernes Antal er mellem to og tre Millioner.

3) En tredie lille Sprogklasse danner **Albanesisk**,

som tales af halvanden Million Mennesker på Vestkysten af Balkanhalvøen fra Montenegro omtrent helt ned til den græske Grænse. Hvor lille Folket end er, er det dog i religiøs Henseende splittet; Halvdelen har antaget Mohammedanismen; den øvrige Halvdel er atter delt i to; i det nordlige Albanien hersker den romersk-katholske Religion, i det sydlige Albanien derimod den græsk-katholske. Deres Sprog kender vi kun fra vor egen Tid og det endda kun ufuldkomment. Den eneste Literatur, der eksisterede, har for det nordlige Albanien Vedkommende hidtil været de religiøse Skrifter, som de italienske Missionærer har udgivet, og for det sydlige Albanien har vi ikke haft andet end nogle Samlinger af Folkeæventyr, som fremmede Forskere har optegnet. Den største Samling af denne Art er optegnet fra Folkemunde og udgivet af nærværende Forfatter. Sproget er stærkt blandet med Låneord fra de forskellige Folk, som Albaneserne i Tidens Løb er komne i Berøring med. Disse Låneord gör imidlertid Sprogforskeren en Tjeneste; de beviser, at Albaneserne allerede i Oldtiden må have boet omtrent i de samme Egne, hvor de nu bor. Der er nemlig blandt andet talrige gamle Låneord fra Latin; Albaneserne må altså have boet i deres nuværende Land på den Tid, da Romerne havde Herredømmet dér, og man kan ikke tænke sig, at de (således som det er Tilfældet med Serberne og Bulgarenne) først i Middelalderen skulde være indvandrede til Balkanhalvøen. Albaneserne er derfor vistnok det samme Folk, som i Oldtiden kaldtes Illyrere. Albaneserne har udbredt sig en Del udenfor deres egentlige Hjemland; ialt er der vel $\frac{1}{2}$ Million Albanesere udenfor Albanien; i det sydlige Grækenland (Morea eller Peloponnes) er der hele Egne, som er beboede af Albanesere; der bor

Albanesere paa nogle af Øerne ved Grækenlands Østkyst (f. Eks. Poros, Hydra, Spezia), og i selve Grækenlands Hovedstad Athen har Albaneserne udgjort en væsentlig Del af Befolkningen, og de er endnu ingenlunde forsvundne derfra. Der er også Egne med albanesisk Befolkning i det sydlige Italien og på Sicilien. Herhen er Albaneserne komne flygtende for Tyrkerne, og de har endnu bevaret Mindet om deres Hjemstavn; en Folkesang udtrykker Længselen efter det skønne Grækenland (Morea er det Ord, der bruges). „Dér har jeg min Herre Fader, dér har jeg min Frue Moder, dér har jeg min Broder“, hedder det i Sangen, der slutter med de samme Ord, som den begynder med: „O, Du skønne Grækenland, fra den Stund, jeg forlod Dig, har jeg aldrig genset Dig.“ Albaneserne i Italien har af alle Albanesere de skønneste Folkesange, ja de har endogså længe før de andre Albanesere frembragt en Kunstdigter, der udgav omfangsrige digteriske Arbejder på Albanesisk. — Albaneserne har til alle Tider været et krigersk Folkefærd. Endnu i det femtende Århundrede holdt de Tyrkerne Stangen under den berømte Helt Georg Kastriota, der sædvanlig med et tyrkisk Navn hedder Skanderbeg (d. v. s. Fyrst Aleksander), men efter hans Død 1467 måtte de bøje sig. I den græske Frihedskrig i Begyndelsen af dette Århundrede tog Albaneserne megen Del; mange af de berømte Helte var Albanesere, f. Eks. Marko Botsari, der endogså har efterladt sig en lille albanesisk Ordbog, som i Håndskrift opbevares i Paris. — I den nyeste Tid har der begyndt at vise sig Tegn til en national Vækkelse hos Albaneserne; der udkommer efterhånden et voksende (men endnu meget lille) Antal Bøger på Albanesisk, og nogle Albanesere, som opholder sig i

Belgien, har påbegyndt Udgivelsen af et Månedsskrift på Albanesisk og Fransk. Måske vil dette Tidsskrift have bedre Held end lignende tidligere Forsøg, men hidtil har det åbenbart haft ondt ved at bestå. I hvert Numer læses på Omslaget følgende Spørgsmaal og Svar: „Hvor mange fremmede Skoler er der i Albanien? Omtrent 5000. Hvor mange albanesiske Skoler er der i Albanien? Kun én, og den er halt.“ Af de fremmede Skoler er ifølge Tidsskriftet 300 serbiske, 200 bulgariske og 2000 græske.

Da det vil være vanskeligt at henvise mine Læsere til nogen Bog, hvor de kan få nem Oplysning om Albanien, oversætter jeg her som Prøve en albanesisk Folkesang:

Floden bruser mørk og vild
 — Bølgeskummet danser —,
 bringer død en Helt så mild
 — Bølgeskummet danser —.
 Moderen på Bredden står
 — Bølgeskummet danser —,
 græder, river ud sit Hår
 — Bølgeskummet danser —,
 jamrer, sig for Brystet slår
 — Bølgeskummet danser —:
 „O, min Søn, så er Du død,
 eneste jeg bar i Skød!“

Floden bruser mørk og vild,
 bringer død en Helt så mild.
 Søsteren på Bredden står,
 græder, river ud sit Hår,
 jamrer, sig for Brystet slår:
 „Broder, ak så er Du død,
 eneste af Moders Skød!“

Floden bruser mørk og vild,
 bringer død en Helt så mild.
 Hustruen på Bredden står,
 græder, river ud sit Hår,

jamrer, sig for Brystet slår:
 „Eneste, så er Du død!
 Stakkel hun, Dig bar i Skød!
 Mig en Bejler frir fra Nød.“

Det Æmne, som denne Sang behandler, forekommer forøvrigt også i andre østlige Landes Folkeliteratur, hvor det f. Eks. hedder, at Bruden sørgede tre Uger, Søsteren tre Måneder over den døde, medens Moderen sørgede, til hun selv døde; eller det hedder, at en Troldmand påtog sig at lave en Salve, der kunde kalde den døde tillive, men forlangte herfor Moderens højre Arm, Søsterens hvide Hånd med Ringen på og Hustruens tunge gyldne Flætning. Moderen gav sin Arm, Søsteren sin Hånd, men Hustruen vilde ikke miste sin Flætning. Det hele minder også om en Historie, der fortælles hos den gamle græske Historieskriver Herodot (i det femte Århundrede før Kristus): En Perser Intafernes havde forset sig grovelig mod Kong Darius, som derfor dömte, at han og alle hans Slægtninge skulde henrettes; hans Hustru kom daglig og græd og bönfaldt Kongen om Nåde, hvorfor han tilsidst lovede at frigive en af de dødsdömte, hvem hun selv valgte. Til Kongens store Forundring valgte hun hverken sin Mand eller nogen af sine Börn, men derimod sin Broder. Da Kongen spurgte, hvorfor hun bar sig således ad, svarede hun, at hun måske nok kunde få en anden Mand og også andre Börn; men da hendes Forældre var døde, kunde hun ikke få nogen anden Broder; derfor valgte hun ham. Man ser, at Søsteren her bliver den første i Rækkefølgen.

4) En meget stor Sprogklasse danner de **slaviske** Sprog. Hertil hører på Balkanhalvøen **Bulgarisk** (Navnet

har dette slaviske Folk arvet efter et vildfremmed [tyrkisk] Folkeslag, som i det 6. Århundrede efter Kristus indvandrede til disse Egne, men som efterhånden er gået op i sine Omgivelser) og **Serbisk** (i Serbien, Bosnien, Hertsegovina, Montenegro). I nogle af de sydligste østerrikske Provinser bor **Slovenerne** (i Steiermark, Kärnthen, Krain; de strækker sig også helt ned i Italien og danner små Sprogøer dér). De vestligste Slaver er Polakkerne og Tjecherne. **Polakkerne** var i sin Tid en Stormagt, men da Polen ved sin uheldige politiske Forfatning var blevet svagt, begyndte i sidste Tredjedel af det 18. Århundrede Polens berygtede Delinger. På den preussiske Konge Frederik den andens Forslag faldt de tre Stormagter Rusland, Preussen og Østerrig over det ulykkelige Rige og tog hver et Stykke deraf, indtil hele Riget för Århundredets Udgang var opløst. Som bekendt har Polakkerne derefter gentagne Gange (1830, 1863) rejst sig mod Rusland, men er kun blevne slåede til Jorden og endnu hårdere underkuede. Den Fremfærd, Stormagterne udviste mod Polen, er som bekendt endnu god Latin overfor svage Stater (f. Eks. Kina). Men i sin Anvendelse overfor et Folk, som stod midt i den evropæiske Kultur og havde ydet sine væsentlige Bidrag dertil, har denne Politik vakt en Harme, som sent vil forstumme. Jeg kan selvfølgelig ikke her gå ind på en Skildring af Polens Kultur; jeg vil derfor blot rent eksempelvis minde om, at den store Astronom Kopernikus var en Polak. Det er klart, at det eneste Forsvar for Polens Sønderlemmelse, som overhovedet er tænkeligt, vilde være en Påvisning af, at det polske Folk under Fremmedherredømmet opnåede gunstigere Betingelser for sin folkelige Udvikling. Men dette har

sandelig ikke været Tilfældet. Det er kun i Østerrig, at Polakkerne får Lov til at være Polakker, det er kun i Østerrig, at Polakkerne er tilfredse. Hvorledes de er stillede under preussisk Herredømme, har den berømte polske Forfatter Henryk Sienkiewicz skildret i Fortællingen „Sejrherrn Bartek“. Denne Fortælling er oversat i „Dansk Folkebibliothek“ Nr. 88, og jeg skal derfor bede Årbøgernes Læsere om selv at læse den; en kortfattet Indholdsangivelse vilde ikke give nogen Forestilling om det store Mesterskab i alle små Enkeltheder. Men langt værre har Polakkerne det dog i Rusland. Det er bekendt, at Preusserne ikke netop udmærker sig ved Skånsomhed mod svagere Nationer, men al preussisk Uskånsomhed er dog for intet at regne mod, hvad Russerne tillader sig. Til syvende og sidst ligger denne Forskel deri, at Preussen er et Land med en Forfatning, medens Rusland ingen Forfatning har. Under disse Omstændigheder kan Harmen over den Uret, der er begået mod Polen, aldrig forsvinde. Bekendt er fra vor egen Literatur Hauchs Digt „Hvorfor svulmer Weichselfloden som et Heltebryst“; mindre bekendt for Danske er måske den svenske Digter Snoilskys Digt:

På Polens graf.

Och stode världen som en rosengård,
där idel bäckar utaf honung flöte,
den syntes dock, vanärans minnesvård,
den öde fläcken i Europas sköte.

Där gror ej strå, där är allt lif förödt,
där letar fåfängt själfva ulfven föda:
där har ett ädelt folk til döds sig blödt;
Europa såg därpå — och lät det blöda.

Och därför hopa sig på denna punkt
historiens skuggor, hela världens smärta,
och därför ligger Polen centnertungt
på tidens sjuka, skuldmedvetna hjärta.

När i en framtid folken le emot
den drömda gryningen af bättre öden
och mena frihetsträdet slagit rot
och stämma hymner upp i morgonglöden,

då skall en hand blott peka på det rum,
där Polens hjälteskara blef begravnen,
och jublets röst skall bli som döden stum,
och hoppets gnista släckas ut hos slafven.

Och ingen mer skall tro på någonting; —
allt stort och skönt förgåtts i livets vimmel.
Rättvisa finnes ej på jordens ring,
och bryggan brustit mellan jord och himmel.

Det andet vestslaviske Folk er **Tjecherne** i Böhmen; også den slaviske Befolkning i Mähren og de såkaldte Slovakker i det nordvestlige Ungarn er ganske nært beslægtede med Tjecherne. Tjechernes Skæbne har ikke altid været blid. Det var hos Tjecherne, at et af de første Tilløb til Kirkens Reformation fandt Sted; men deres Prædikant Johan Hus blev af en Kirkeforsamling dømt som Kætter og levende brændt i Året 1415 til Trods for, at han havde fået frit Lejde af den tyske Kejser. Derefter begyndte en blodig Krig mellem Hus's Tilhængere og Katholikkerne, en Krig, i hvilken Böhmerne ikke blot kæmpede for Religionsfriheden, men også for deres Nationalitet mod Tyskerne og for Folkets Ret; men Enden blev efter 15 Års Kampe Husiternes fuldstændige Nederlag. Da Reformationen i Tyskland begyndte, gik Böhmerne i stort Tal over til Protestantismen og måtte nu atter udholde Forfølgelser. Efter at de havde lidt et afgørende Nederlag i Slaget på det hvide Bjærg ved Prag 1620, fulgte der Henrettelser, Konfiskationer og Forfølgelser mod hele Folket. Dette Knæk forvandt Folket ikke hverken i det 17. eller 18. Århundrede. Der var

dem, der troede, at Folket skulde helt gå tilgrunde og blive fortystet. Men i dette Århundrede voksede Tjecherners Styrke igen, og efterat Østerrig 1866 var blevet tvunget til at træde ud af det tyske Forbund, har Tjecherne lidt efter lidt vundet en sådan Magt, at de nu manges Gang gör det hedt nok for Tyskerne. — Foruden Polakkerne og Tjecherne gives der endnu nogle Rester af andre vest-slaviske Folk; i det nordøstlige Pommern og det nord-vestlige Preussen bor **Kasjuberne** (100,000) der er meget nær beslægtede med Polakkerne; **Sorberne** bor dels i Nedre-Lausitz (kun 85 Kilometer syd for Berlin, i den af utallige Flodarme og Kanaler gennemskårne Spree-Skov) dels i Øvre-Lausitz (omtrent ligeså langt længere mod Syd dels i Sachsen, dels i Preussen); de udgør omtrent 150,000 Mennesker; Tyskerne kalder dem Vender. I en tidligere Tid har Slaverne beboet Størstedelen af det nord-østlige Tyskland; Venderne på Rügen, som Danskerne kæmpede med på Valdemarernes Tid, var Slaver; mens de havde Overmagten, må de endogså have nedsat sig på enkelte Punkter af de sydligste danske Øer (Langeland, Låland, Falster, Møn); derom vidner enkelte Stednavne. Navnet Vender betegner ikke nogen bestemt Stamme, men var den almindelige Benævnelse på Slaverne hos Tyskere og Nordboer. — Det største slaviske Folk er **Russerne**; en hel Del forskellige fra Russerne er **Lillerusserne**, der bor i hele det sydvestlige Hjørne af det russiske Rige og i Provinsen Galizien, der ved Polens Deling kom til Østerrig. I Østerrig har Lillerusserne (som også kaldes Ruthenere) opnået en vis officiel Anerkendelse af deres Sprog; og også i Rusland har der været lille-russiske Digtere, som skrev på deres eget Sprog. — Det

russiske Rige med sin umådelige Udstrækning i Evropa og Asien er nu sikkert en af de stærkeste Magter i den gamle Verden; men ikke desto mindre er det vokset op fra en ringe Begyndelse; ja det er endogså grundlagt af fremmede, og Russerne bærer et Navn, som de har arvet efter et andet Folkeslag. Den russiske Krønikeskriver Nestor fortæller udtrykkelig, hvorledes Riget grundlagdes i Året 862 i Novgorod af Varegerne, som også kaldtes Rus; hermed menes nordiske, specielt svenske Vikinger, og Navnet Vareger er det samme, som Nordboerne havde i Konstantinopel, hvor de kaldtes Væring. Dermed stemmer det, at de ældste Personnavne i den russiske Historie er nordiske, således f. Eks. den første Konges Navn Rurik. I et Værk, som er forfattet af den græske Kejser Konstantinos Porfyrogennetos i det 10. Århundrede, får vi oven i Købet en dobbelt Række af Navne på Floden Dnjepr's Vandfald; den ene Række betegnes som slaviske, den anden som russiske; disse „russiske“ Navne er imidlertid let genkendelige nordiske Ord. Den bedste og grundigste Undersøgelse om hele dette Æmne skyldes vor Landsmand Professor Vilh. Thomsen, men er skreven på Svensk. — Den ældste Literatur, vi har i noget slavisk Sprog, er Oversættelser af Evangelierne og andre religiøse Skrifter på **Oldbulgarisk**. Denne Literatur begynder i det niende Århundrede. Det Sprog, hvori disse Skrifter var skrevne, blev det fælles Kirkesprog for alle slaviske Folk, som bekendte sig til den græsk-katholske Religion (romersk-katholske er Tjecherne, Polakkerne, Slovenerne og en Del af Serberne [Kroaterne]). Ved denne Anvendelse forandrede Sproget sig noget under Indflydelse af de enkelte Folks eget Sprog; det bruges den Dag idag

i stivnet Form som Kirkesprog. Fortsættelsen af Sproget som Talesprog i dets eget Hjem er det nuværende Nybulgarisk. Ved et mærkeligt Træf er Nybulgarisk det mest afslebne af alle slaviske Sprog i stærk Modsætning til Oldbulgarisk, der indeholder de allerældste og oprindeligste Former. Slaverne skrev fra først af med en tillæmpet Form af de græske Bogstaver, og dette Alfabet er endnu i Brug hos de græsk-katholske Folk; de romersk-katholske Folk (Kroater, Slovener, Polakker, Tjecher) har derimod antaget det latinske Alfabet. — De slaviske Folk udgør tilsammen omkring ved 100 Millioner; de forskellige Sprog ligner hinanden meget, og det har derfor ikke manglet på Bestræbelser for at fremkalde en fælles-slavisk Samfølelse. Den værste Hindring for Udviklingen af denne Følelse er Hadet mellem Polakker og Russere. Men trods alt det Had, der er sået, og alt det Blod, der er flydt, kan man måske dog håbe, at Russerne engang vil beslutte sig til at tillade Polakkerne frit at udvikle deres Nationalitet; Polakkerne på deres Side må da opgive alle Stormagtsdrømme om at genoprette deres gamle Rige og deres Herredømme over Hviderussere, Lillerussere og Litavere, og de må søge deres fremtidige Storhed udelukkende på det åndelige Område, hvor ingen politiske Grænser danner noget Skel.

5) Nær beslægtet med Slaverne er den femte Sprogklasse, de **baltiske** Sprog. Dog er Ligheden ikke så stor, at man kan regne Baltisk og Slavisk sammen i én Sprogklasse. Det vigtigste af de baltiske Sprog er **Litavisk**, som tales i den østligste Del af Østpreussen og i et stort Distrikt af det tilgrænsende Rusland (Litaven). Ialt udgør Litaverne 2 Millioner, hvoraf 120,000 hører til Preus-

sen; i Preussen er Litaverne Protestanter, i Rusland er de romersk-katholske. I den hedenske Tid har Litaven været et selvstændigt Rige; men efterat den litaviske Fyrste Jagello 1386 havde ægtet den polske Prinsesse Hedvig og derefter var bleven valgt til Konge i Polen, kom Litaven til at dele Skæbne med Polen. Litaverne antog Kristendommen i den romersk-katholske Form (kun i Østpreussen, der var blevet kristnet af de tyske Riddere og aldrig kom direkte under Polen, men kun blev polsk Lén, trængte Reformationen igennem). Ved Polens Deling kom Litaven til Rusland, men har trods mange Forfølgelser holdt fast ved den romersk-katholske Religion. For at bane Vejen for den græsk-katholske Religion har Russerne fra 1865 af forbudt at trykke litaviske Bøger med latinske Bogstaver; de maa kun trykkes med russiske Bogstaver; den litaviske Befolkning, som ikke har Modenhed nok til at indse, at Bogstaverne ikke har noget med Religionen at gøre, vægrer sig imidlertid bestemt ved at læse Bøger med russiske Bogstaver; de må derfor nøjes med de Bøger, som trykkes i Preussen og indsmugles over Grænsen. Først i den allernyeste Tid er Litaverne begyndt at vågne til national Bevidsthed; men den nationale Bevægelse har hårde Vilkår og er Genstand for Fjendskab både fra de nuværende Herrers, Russernes, og fra de tidligere Herrers, Polakkernes, Side. — Det litaviske Sprog er af alle nulevende indoeuropæiske Sprog det, som står på det ældste og oprindeligste Trin. For at finde Former, der er ligeså gamle og oprindelige som de nuværende litaviske, må man i de andre Sprogklasser gå mange Århundreder eller hele Årtusender tilbage i Tiden. Litaverne har en ejendommelig og højst beundringsværdig Folkedigtning; en

Del Prøver er oversatte på Dansk af Åge Meyer i hans Bog „Et Folk, der vågner. Kulturbilleder fra Litaven“, hvor man vil finde udførlige Oplysninger om det litaviske Folk, ledsagede af mange Billeder. — Lidt mere afslebet end Litavisk er **Lettisk**, som tales i Kurland og en Del af Livland. Antallet af Letter er 1 Million; de har en Literatur. Foruden disse to Sprog må vi nævne endnu et tredje baltisk Sprog, som uddøde i det 17. Århundrede, nemlig det **gamle Preussiske** (som var i Bund og Grund forskjelligt fra Tysk). Vi kender dette Sprog fra et Par Katekismer fra det 16. Aarhundrede.

De fem Sprogklasser, jeg hidtil har nævnt, kan sammenfattes under Navnet østindoeuropæiske Sprog; de har visse fælles Ejendommeligheder, hvorved de træder i Modsætning til de følgende fire Sprogklasser, som kan kaldes vestindoeuropæiske. Blandt de vestindoeuropæiske Sprogklasser nævner vi først 6) **Græsk**. Oldtidens Grækere, hvis egentlige Hjem var Balkan-Halvøens sydlige smalle Del, var dygtige Handelsfolk. Dette førte til, at de sejlede ud og anlagde en hel Mængde Kolonier på Middelhavets Kyster: på Sydkysten af Balkanhalvøens bredere Del ved det græske Øhav og Marmarahavet med dets to St.æder (her anlagde de bl. a. Byzantium, det senere Konstantinopel); på Vestkysten af Lilleasien med de tilhørende Øer, der helt blev græsk; på Lilleasiens Nordkyst ved Sortehavet og på Sortehavets Nordkyst og ved det asovske Hav i det nuværende Sydrusland; på Lilleasiens Sydkyst med Øerne Cypern og Kreta; på Afrikas Nordkyst; på Vestkysten af Balkanhalvøen nord for deres eget Område; på Sicilien og det sydlige Italien, der blev således besat med græske Kolonier, at det kaldtes Storgrækenland; på Sydkysten

af det nuværende Frankrig, hvor f. Eks. Marseille er en græsk Koloni; ja, endogså i Spanien anlagde Grækerne Kolonier. Grækernes Storhed lå dog først og fremmest i deres Videnskab, Digtning og Kunst. Af deres Billedhuggerkunst er der bevaret adskilligt, som man let kan gøre Bekjendtskab med ved Hjælp af de Afstøbninger og Efterligninger, som findes rundt omkring. Vanskeligere tilgængelig for Menigmand er deres Digtning; rigtignok er det meste deraf oversat på de fleste nyere Sprog og da især det ypperste deraf, nemlig Homers Digte fra det 9. Årh. f. Kr., men en Oversættelse gør ikke samme Nytte som en Afstøbning. Meget går tabt ved Oversættelsen, og mange Enkeltheder trænger til at forklares. De fleste Grene af Nutidens Videnskab har Grækerne lagt Grunden til. Det er også Grækerne, som først har opfundet den egentlige Bogstavskrift, den første Betingelse for al videnskabelig Udvikling.

Det forekommer os nu på Grund af Vanen at være en ganske simpel Ting at opløse et Ord i dets enkelte Lyd, at „stave“ det, og det skulde heller ikke synes at være vanskeligt at finde på et Tegn for hver enkelt Lyd. Men så langt er Menneskeånden i Virkeligheden først kommen efter en lang og trinvis Udvikling. Man har begyndt med simpelthen at tegne det, som man vilde fortælle. Så har man fundet på at slå et bestemt Tegn fast for hvert Ord; så behøvede man ikke at tegne det så omhyggeligt, men kunde gøre Tegnet ganske simpelt. Dette var en Ordskrift. Derfra nåede man let til en Stavelseskrift; Overgangen var sket, så snart man lod et eller andet Ordtegn blive brugt til at betegne den samme Lydgruppe som Del af et andet Ord (hvis det var Dansk, der var Tale

om, kunde man f. Eks. tænke sig, at Ordtegnet for „Ild“ blev brugt til at betegne den første Stavelse i „ildesindet“). En Stavelseskrift er imidlertid meget indviklet, for der er en uhyre Mængde Stavelser i et Sprog. Men en meget simpel Stavelseskrift udviklede sig hos Fønicierne, et Folk, der boede Nabo til Israelliterne og talte et Sprog, der meget lignede Hebraisk og Arabisk, som vi nedenfor skal omtale (under de semitiske Sprog) Stavelseskriften blev hos dem så simpel, fordi der i deres Sprog ikke var nær så mange Stavelser som i de fleste andre Sprog; vi har f. Eks. i Dansk en Mængde Stavelser, der både begynder og ender med en Medlyd eller med to og tre Medlyde (*Hest, skælmsk, springsk* o. s. v.); men i den Sprogæt, hvortil Fønicisk hørte, bestod Stavelserne i Regelen blot af én Medlyd efterfulgt af én Selvlyd, f. Eks. arabisk *qa-ta-la* „han dræbte“; man kunde nok få to Medlyd sammen, f. Eks. *ju-qtala* „at han skal dræbes“; men her huskede man på Grundformen og skrev *q* med det samme Stavelsetegn som *qa* i *qatala*. Dertil kom, at Selvlydene vekslede efter bestemte Regler i disse Sprog; „han blev dræbt“ hedder arabisk *qutla*. Man fandt det derfor i sin Orden at lade det samme Tegn betyde både *qu* og *qa* (og *qi*) og at have samme Tegn for *ta* og *ti* (og *tu*). På den Måde kunde man nøjes med ganske få Tegn; man behøvede ikke flere Stavelsetegn end vi behøver Bogstavtegn. Men Skriften havde rigtignok den Mangel, at man af Sammenhængen skulde gætte sig til Selvlydene. Denne Skrift lærte Grækerne af Fønicierne, men deres Sprog var anderledes indrettet, og de kunde ikke finde sig i, at man

skulde gætte sig til Selvlydene. De indførte derfor straks Tegn for Selvlydene; med andre Ord, de indså, at en Lydgruppe som *ta* ikke er en uopløselig Enhed, men kan opløses i $t + a$. Først derved fremkom der en virkelig Bogstavskrift. Man kunde synes, at det måtte være umådelig let at forbedre den føniciske Skrift på den Måde, som Grækerne forbedrede den; at opløse en Stavelse i Selvlyd og Medlyd lærer jo nu ethvert Barn i Løbet af kort Tid. Men det er den gamle Historie om Kolumbus's Æg. Araberne er indtil den Dag idag ikke nået ud over Stavelseskriften; man har fundet på at anbringe nogle Hjælpetegn over og under de gamle Tegn for at vise, om der skal læses *ta* eller *ti* eller *tu* eller blot *t*; men når alle disse Tegn anbringes over og under Bogstaverne, bliver det umuligt at skrive eller læse hurtigt; så man udelader dem for det meste og gætter sig frem. Og det samme gør de andre mohammedanske Folk, som har optaget den arabiske Skrift. Dette er f. Eks. Tilfældet med Perserne, endskönt de har haft en meget bedre Skrift, för de blev Mohammedanere; deres gamle Kileskrift var i Virkeligheden meget nærmere ved en Bogstavskrift, men Tegnene var besværlige og duede ikke til at skrives, endskönt de var nemme nok at indtrykke i Lervarer og lignende, hvad de også har været bestemte til hos det Folk, af hvem Perserne har lært dem. Zoroaster-Religionens hellige Bog Avesta er optegnet med en fuldstændig udviklet Bogstavskrift, der er dannet på Grundlag af et af de semitiske Alfabetter. Men alligevel bruger Perserne som sagt nu den arabiske Skrift, hvor man ma gætte sig til Selvlydene; dette

går nogenlunde an, da Perserne ikke har ret mange forskellige Selvlyd. Også Tyrkerne bruger den arabiske Skrift, og da de har en hel Mængde forskellige Selvlyd, gør dette Alfabet deres Sprog næsten ulæseligt. Inderne har, som det synes, også lært at skrive af et semitisk Folk; de er heller ikke komne ud over Stavelseskriften, men de har gjort den noget simplere ved at lade Stavelsestegnene i sig selv betyde *ka*, *ta* o. s. v. og tilføje små Hjælpetegn, når man har andre Selvlyd; når der følger to Medlyd efter hinanden, skriver de Tegnene sammenslyngede. Dette er en stor Forbedring, men, som man ser, har de dog ikke fundet på en virkelig Bogstavskrift således som Grækerne.

Af Grækerne har en Mængde andre Folk lært at skrive; dette gælder for det første om en hel Del Folkeslag, som i Oldtiden boede i Lilleasien og Italien, men som nu er gåede op i andre Nationer. Hvert Folk forandrede gerne Bogstaverne lidt efter deres eget Behov. Blandt de Alfabeter, som var i Brug i Italien, fik det latinske den største Betydning. Fra det latinske Alfabet stammer den ældste Runeskrift, som brugtes hos Tyskere, Skandinaver og Englændere; de ældste Mindesmærker, vi har med disse Runer, stammer fra Sønderjylland (Guldhornene fra Møgeltønder). Runerne gennemgik en lang Udvikling her i Norden, men blev tilsidst opgivne og erstattede af det latinske Alfabet, der var nemmere at skrive. Det latinske Alfabet udbredte sig med Kristendommen over hele Vestevropa. Efterhånden opkom der afvigende Former deraf; vi kender jo alle Modsætningen mellem det rene latinske Alfabet og den stygge snørklede Afart

deraf, som vi i Danmark har kaldt „danske“ Bogstaver, og som Tyskerne kalder „tyske“ Bogstaver. Men denne Afart bliver igen opgivet overalt, hvor den har været i Brug. En anden Afart af det latinske Alfabet bruges endnu i Irland, men også her er der Tegn til, at man vil genoptage det rene latinske Alfabet. Således synes det latinske Alfabet at være istand til at bevare sin ensartede Karakter overalt, hvor det kommer frem; men de forskellige Folk har tilføjet en Del ny Tegn, for at betegne deres egne Lyd (Svenskerne *ä*, vi Danske *ø*, Englændere og Nordboer *þ* og *ð*, Polakkerne *†*, Tjecherne *š*, *ž*, *č* o. s. v.); derved er Alfabetet blevet overordentlig rigt på Tegn, og det bruges nu altid af Videnskabsmænd, hvor der er Tale om at optegne hidtil ubekendte Sprog eller give en nøjagtig Beskrivelse af Folkemål.

Anderledes er det gået med selve det græske Alfabet; det er blevet optaget af forskellige Nabofolk, men de har forandret det så meget at det ikke længer er græsk. Dette gælder f. Eks. om Armenierne, hvis Bogstaver slet ikke mere ligner de græske, og som desuden har tilføjet en stor Mængde ny Tegn (det græske Alfabet har 24 Tegn, det armeniske 38); det gælder om Georgierne, et ikke-indoeuropæisk Folk syd for Kavkasus; det gælder om Kopterne i Ægypten (hvis Sprog uddøde for 3 Århundreder siden), og det gælder endelig om de slaviske Folk, som bekender sig til den græsk-katholske Religion. Alle disse Alfabeter nedstammer fra det græske, men de er himmelvidt forskellige fra hinanden, og de er meget lidt egnede til at skrive andre Sprog med.

Som vi har set, var Oldtidens Grækere et meget opvakt Folk; men i politisk Henseende drev de det dog aldrig til noget stort. De var delte i en Mængde Småstater; hver By var en Stat for sig; og alle disse Småstater lå i stadig indlyrdes Strid. Det endte derfor med, at hele Grækenland blev undertvunget af Makedonerne, et Folk, der boede nord for Grækerne og vistnok var nært beslægtede med Grækerne, men dog ikke var Grækere. Efter Grækenlands Underkastelse foretog den makedoniske Konge Aleksander den Store sit berømte Tog til Asien, styrtede det persiske Verdensrige, som for ikke 200 Ar siden havde truet Grækenland med Undergang, og trængte frem lige til Indien. Overalt, hvor Aleksander kom frem, banede han Vej for græsk Kultur. Efter Aleksanders Død (323 før Kristus) faldt hans Rige fra hinanden; hans Hærførere stiftede hver sit Rige; men i alle disse Riger var det dog Græsk, som sad i Højsædet. Imidlertid voksede det romerske Verdensrige op; Romerne undertvang også Grækenland, og på den Tid, da Kristus blev født, var alle Lande omkring Middelhavet under Roms Herredømme, men det græske Sprog blev ikke trængt tilbage af Romerne. Det romerske Rige blev tilsidst, henimod År 400 efter Kristus, delt i to Halvdele, en østlig Halvdel med Konstantinopel til Hovedstad og en vestlig Halvdel med Rom til Hovedstad. Det østromerske Kejserrige blev i Virkeligheden et græsk Kejserrige; det var ikke særlig stærkt, men vedblev dog at bestå hele Middelalderen igennem, indtil Tyrkerne i Året 1453 erobrede Konstantinopel. Nu begyndte der en hård Tid for Grækerne, men de holdt trofast fast ved deres Sprog og ved Kristendommen, indtil

endelig i Begyndelsen af dette Århundrede Frihedens Dag oprandt; efter at have ofret Strømme af Blod opnåede Grækerne endelig ved Ruslands, Frankrigs og Englands Hjælp atter at blive et selvstændigt Rige. Der har været nogle af Grækernes Fjender, som har fablet om, at Nutidens Grækere intet havde at gøre med Oldtidens Grækere, men snarere nedstammede fra slaviske Folk, som bare havde lært Græsk. Intet er mere tåbeligt. Ganske vist findes der midt i Grækenland slaviske Stednavne (ligesom der jo også er slaviske Stednavne på de danske Øer). Dette vidner unægtelig om, at Slaverne er nåede langt frem på deres Krigstog, men hvor lidt Indflydelse de har haft på Grækerne, viser sig bl. a. ved, at der kun er et forsvindende Antal slaviske Låneord i Nygræsk (medens der er en Mængde tyrkiske og latinske eller italienske Låneord). Ligesom de gamle Grækere vækker vor Beundring ved deres Videnskab, således er også Nutidens Grækere et Folk, der på en udmærket Måde sørger for Oplysningen; og ligeledes har Grækerne den Dag idag en vidunderligt betagende Folkedigtning. Grækerne er også gode Handelsfolk nu, ligesom de var i Oldtiden. Grækerne bor ikke blot i Kongeriget Grækenland, men også i mange Egne af Tyrkiet; ialt udgør de 6 Millioner.

7) Den syvende Sprogklasse kalder vi den **italiske**. Dertil hører tre Oldtidssprog i Italien: **Latin**, som fra først af blot taltes i det lille Landskab Latium syd for Floden Tiberen og vest for Apenninerne, et Landskab, der ikke var så stort som Fyn; endvidere **Umbrisk** og **Oskisk**, to indbyrdes nær beslægtede Sprog, som tilsaumen optog Størstedelen af det øvrige Italien. Der er bevaret en

Del store Indskrifter i disse sidste Sprog; de var mere forskellige fra Latin, end Tysk er fra Nordisk. Der taltes dog også i Italien forskellige Sprog, som vi ikke regner med til den italiske Klasse. Nord for Latinerne, vest for Umbreerne, i det Landskab, som nu hedder Toscana, boede Etruskerne, som har efterladt sig en Mængde Indskrifter, hvoraf vi ser, at de slet ikke var Indoeuropæere. I Yderpunkterne af Italien mod Nord og Syd boede der Folkeslag, som ganske vist var indoeuropæiske, men alligevel hørte til andre Sprogklasser end Latinerne, Umbreerne og Oskerne. Vi kan i Historiens klare Lys følge, hvorledes Latin udbredte sig fra det lille Landskab på 40 Kvadratmil, hvor det hørte hjemme, indtil det er blevet Stamsprog for 140 Millioner Menneskers Tungemål. Latin taltes nemlig bl. a. i Byen Rom ved Floden Tiberen, og denne By udbredte efterhånden sit Herredømme ikke blot over hele Latium, men over hele Italien, hvor som Følge heraf alle de andre Sprog efterhånden uddøde; og ikke nok hermed, efterhånden udstraktes det romerske Herredømme til alle Landene omkring Middelhavet i Evropa, Asien og Afrika. Så vidt var Romerne nåede på Kristi Fødsels Tid, og endnu var deres Magt i Opgaaende. Men hvor store Mestre Romerne end var i at organisere en Stat, kom dog tilsidst den Tid, da deres Rige stod for Fald; för År 500 efter Kristus var Riget slået i Stumper og Stykker og ingen Rest af Romermagten mere tilbage. Men imidlertid havde det latinske Sprog fået fast Fod i en Mængde af Rigets Provinser. Fra Latin nedstammer således en hel Række Sprog, som man plejer at kalde romanske Sprog: **Fransk** i Frankrig, en Del af Belgien og Schweiz, samt i nogle

(nuværende og tidligere) franske Besiddelser udenfor Evropa, navnlig Canada i Amerika; Frankrig har allerede temmelig tidlig (omtrent fra Korstogenes Tid) vundet den Ret at være toneangivende i Evropa; som Følge deraf er en Del franske Ord optagne ved Lån i de fleste europæiske Sprog (f. Eks. *Dame, galant, Mode, Paraply, Kontor, Armé, Løjtnant*). Sprogforskerne skelner mellem to Sprog i Frankrig: det egentlige Fransk i Nordfrankrig og Provençalsk i Sydfrankrig; men Skriftsproget er i hele Riget Fransk. **Portugisisk** tales i Portugal og i Brasilien, **Spansk** i Spanien og de tidligere spanske Besiddelser i Amerika; det var nemlig Spanien og Portugal, som førte an på de store Opdagelsers Tid; Amerikas Opdager Kolumbus var ganske vist en Italiener, men var i spansk Tjeneste. **Italiensk** tales i Italien, en Del af Schweiz, det sydlige Stykke af den østerrigske Provins Tyrol og endelig langs Adriaterhavets østlige Kyst i Istrien og Dalmatien; foruden Italienerne bor der i Schweiz endnu et andet romansk Folk, Rætoromanerne eller Ladinerne. Italienerne har også efter det romerske Riges Fald spillet en stor Rolle i Historien. Man behøver blot at minde om Romerkirken og Pavemagten, der en Tid viste sig istand til at befale over de mægtigste Konger og Kejsere. Det største Vidnesbyrd om Kirkens Magt var Korstogene (det første Korstog 1096), der ganske vist ikke førte til det attraede Mål, Palæstinas Befrielse fra Tyrkerne, men på anden Made havde stor Betydning for Europas Udvikling. Fra den Tid af blev de to italienske Byer Genua og Venedig Europas første Handelsstæder (forresten ligger begge disse Byer i Egne, hvis Oldtidsbeboere ikke hørte til den italienske Sprogklasse).

Den største Magt fik Venedig, den mærkelige By, som blev grundlagt på Folkevandringens Tid på Småøerne ude i Lagunerne, hvor man var i Sikkerhed mod det tyrkiske Folk Hunnerne, som den Gang under 'deres Konge Attila drog hærgende igennem Evropa. Fra Kors-togenes Tid af blev Venedig efterhånden en Stormagt; de store Opdagelser (Amerika opdaget 1492, Søvejen til Indien fundet 1498) skadede ganske vist Venedigs Handel, men dog bestod Venetianerne også efter den Tid mangan sejrrig Kamp mod Tyrkerne. Men i det 18. Århundrede gik det tilbage for Venedig, og i Året 1797 kom det endogså under Østerrig, og først 1866 blev det forenet med Kongeriget Italien. — Men det er ikke blot i poli-tisk Henseende, at Italien har haft Glans. Netop på den Tid, da Pavemagten var sunken allerdybest, lige før Reformationen, oprandt en glimrende Tid for den italienske Kunst (Maleren Rafael, Maleren og Billedhuggeren Michel Angelo). Og allerede 200 År tidligere havde Italien haft sine verdensberømte Digtere (Dante, Petrarca, Boccaccio). Vi har endnu et romansk Folk at nævne, nemlig **Rumæ-nerne**, der bor nord for Donau i Rumænien, samt under østerrigsk Herredømme i Transsilvanien og det sydøstlige Ungarn, ligesom de til den anden Side strækker sig ind på russisk Område. Under Navnet Vlacher træffer vi det samme Folk langt nede på Balkanhalvøen, i Epirus, Makedonien og Thessalien, på begge Sider af Bjærgkæden Pindus og ved Jannina-Søen. Rumænerne er det eneste romanske Folk i det gamle østromerske Rige. — Når man har nævnet de romanske Sprog, er man endnu ikke færdig med at skildre den Rolle, som Latin har spillet. Der er en Mængde Låneord fra Latin i Nabo-sprogene:

de keltiske Sprog i Storbritannien og Irland, Tysk, Albanesisk, Nygræsk; og mange af disse Ord er vandrede endnu langt videre. Jeg skal nævne et Par, der er nået helt til Arabien: arab. *qasr* 'Slot, Kastel' og *širat*, Vej, er det latinske *castrum*, *castra* og *strata* (hvoraf også vort *Stræde*). Begge Ordene er karakteristiske for Romerne; at bygge Befæstninger og anlægge Veje var noget, som de forstod sig udmærket godt på. — Dertil kommer endelig den Rolle, Latin har spillet som dødt Sprog, som Kirkens og Videnskabens Sprog, ikke blot i Middelalderen, men langt op imod vor egen Tid, ja den Dag idag er det ikke aldeles fortrængt. Og selv efter at man har hørt op med at bruge Latin som det eneste videnskabelige Sprog, vedbliver man at optage en Mængde Fagudtryk fra Latin (og Græsk); dette er hvad man kan kalde de lærde Låneord fra Latin (f. Eks. *Addition*, *Subtraktion* o. s. v.).

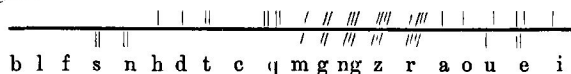
8) De keltiske Sprog har i sin Tid været meget udbredte. De taltes i Storbritannien og Irland og i Störstedelen af det nuværende Frankrig, som den Gang efter sine daværende Beboere kaldtes Gallien; der boede også Galler i Schweiz, Sydtyskland, en Del af Spanien og i Norditalien. I Året 390 för Kristus trængte Gallerne helt ned til Rom og erobrede endogså Staden, men fik dog ikke Bugt med Romerne; Gallerne måtte atter vige tilbage til Norditalien, og her blev de tilsidst undertvungne af Romerne (222 för Kristus). Ligeså lidt Betydning fik Gallernes Fremtrængon på Balkanhalvøen; i Året 280 för Kristus rykkede de frem her og trængte tilsidst helt ned i Hjærtet af Grækenland, men de blev atter trængte tilbage. De drog også over til Lilleasien,

hvor Landskabet Galatien fik Navn efter dem; Galater var nemlig det græske Navn på Gallerne. Til disse Galater i Lilleasien er det, at Pavlus har skrevet et af sine Breve. Men i Lilleasien tabte Gallerne hurtigt deres Nationalitet. Efter at Romerne havde erobret hele Italien, begyndte de at hjemsoge Gallerne i deres egentlige Hjemland, det nuværende Frankrig. Det endte med, at den store romerske Feltherre Caesar¹⁾ kort før Kristi Fødsel erobrede hele Gallien. Mærkværdig hurtigt opgav Gallerne deres eget Sprog og antog Latin i Stedet; det galliske Sprog uddøde fuldstændig uden nogensomhelst Rest; men vi kender Sproget fra Indskrifter og fra Personnavne og Stednavne. Romerne trængte endnu videre frem og erobrede hele det nuværende England, hvis daværende Beboere, Britannerne, var nær beslægtede med Gallerne. Her trængte Latinen dog aldrig igennem; Britannerne bevarede deres eget Sprog. Men de slap ikke for Fremmedherredømmet; da Romerriget begyndte at forfalde, blev Britannien fra Begyndelsen af det 5. Århundrede efter Kristus oversvømmet af germanske Erobrere, der kom fra Fastlandet; disse Erobrere tilhørte forskellige Stammer; nogle hed Sakser, andre Angler; efter disse sidste har England fået sit Navn. En Mængde Britannere udvandrede nu og bosatte sig i Galliens nordvestlige Hjørne, som efter dem fik Navnet Bretagne. Der har de indtil den Dag idag bevaret deres Sprog (**Bretonsk**); det er imidler-

¹⁾ Navnet udtaltes på den Tid omtrent som *Kajsar*; nu plejer vi at sige *Sæsar*, men denne Udtale skriver sig fra en langt senere Tid. Caesar stiftede det romerske Kejserdømme (Rom havde indtil den Tid været Republik), og det er hans Navn, som har fået Betydningen „Kejser“.

tid en Ulykke for dem, at de aldrig har fået et fælles Skriftsprog; i hvert af de 4 Bispedømmer, hvoraf Bretagne består, skriver man sit eget Mål. Dette er en stor Hindring for, at Sproget virkelig kan blive benyttet på alle Åndslivets Områder; dog har de én åndelig Frembringelse, som vækker Beundring hos alle, som stifter Bekendtskab dermed; det er deres Folkedigtning. Men også hjemme i Storbritannien gjorde Britannerne kraftig Modstand mod de indvandrede Englændere og disses fremtrængende Sprog. På de to Halvøer, som mod Vest skyder ud fra det egentlige England, nemlig Cornwall og Wales, vedblev Britannerne at bevare deres Nationalitet. Sproget i Cornwall (**Cornisk**) uddøde tilsidst i Slutningen af det 18. eller Begyndelsen af det 19. Århundrede, men der er bevaret en Del Mindesmærker (mest bibelske Skuespil) i deres Sprog. Men i Wales bor der den Dag idag et livskraftigt og nationalstolt britansk Folk, som kalder sig selv Kymrer og deres Sprog **Kymrisk**. De har fra Middelalderen en rig Literatur, bl. a. en Række Ridderromaner, som står over, hvad man i andre Lande har af samme Art; og de har den Dag idag en blomstrende Literatur i alle Retninger: Skolebøger, Almanakker, Aviser, Börnebøger, et Konversationsleksikon i 10 Bind, udkommet i to Udgaver (til en Pris af 140 Kroner) og dertil en højst værdifuld Skönliteratur (Romaner, lyriske Digte). Bretonsk, Cornisk og Kymrisk kalder vi med et fælles Navn de britanske Sprog. I Irland boede der en anden keltisk Stamme, som kaldte sig selv **Goideler**; Navnet er nu blevet sammentrukket til **Gæler**; den samme Stamme bor også på Øen Man og i Skotlands Højland og kalder sig også dér Gæler. Irsk eller Gælisk

er mere forskelligt fra Britannisk end Tysk fra Dansk. Irsk er i sproglig Henseende det interessanteste af de keltiske Sprog; de ældste skrevne Mindesmærker er fra det 9. Århundrede efter Kristus (lidt ældre er iøvrigt de ældste britanniske Mindesmærker). Adskillige Århundreder ældre er dog de såkaldte Ogam-Indskrifter, indhuggede med et ejendommeligt Alfabet, der består af lutter lige Streger:

(Den vandrette Streg forestiller Kanten af den Sten, på hvilken Indskriften er indhugget). Hvor løjerligt dette Alfabet ser ud, er det dog sikkert intet andet end en Omdannelse af det latinske Alfabet. Derfor er *a* den første Selvlyd og *b* den første Medlyd; derfor består *l* af to Streger, *f* af tre Streger, *e* af fire Streger (sml. L F E) o. s. v. Ogamindskrifterne indeholder dog ikke stort andet end Navne; de oldirske Mindesmærker fra det 9. Århundrede er kun brudstykkeagtige Forklaringer til bibelske Skrifter eller latinske Forfattere. Men fra År 1100 af har vi en rig og meget ejendommelig Literatur. Det er ikke Opkog af Fastlandets Literatur, men det er ældgamle Sagn af en ejendommelig irsk Farve. Den irske Hovedhelt Cuchulinn skildres som lille og uanselig; han er ikke ganske skön at skue: når han kommer i Raseri, springer hans ene Öje langt frem af Hovedet, og det andet trækker han så langt ind, at en Trane ikke kan nå det med sit Næb; en Dråbe Blod pibler frem ved Roden af hvert Hår, og han suger sit sorte Hovedhår ind i Hovedet, så at han bliver helt skaldet oven på Hovedet. Han er let til Vrede og ikke god at komme

nær, når han har bestået en Dyst; hans Landsmænd véd da ofte intet andet Råd end at sende ham alle Kvinderne imøde aldeles nøgne; han slår da af Undseelse Öjnene ned, og imens bliver han greben af et Par stærke Mænd, som kaster ham i et Kar Vand; men Vandet bliver så hedt, at det koger over; man kaster ham i et andet Kar, og dér bliver Vandet så varmt, at man ikke kan holde Hånden nede deri; så kommer han endelig i et tredje Kar, og dér får Vandet en passende Varmegrad; så er hans Raseri endelig kølet. Han kan en utrolig Mængde Kunststykker, hvorved han vinder Sejr i Kampene, men som han også undertiden bruger til at more Kvinderne med; han kan f. Eks. kaste 150 Nåle i Vejret, den ene efter den anden, således at hver Nål træffer den foregående Nåls Öje, og at de tilsammen danner en lang Linje. Når han har gjort det Kunststykke, tilbageleverer han igen hver af Kvinderne sin Nål. Da der en Gang kom flyvende en stor Flok Fugle, og Kvinderne fik Lyst til at have hver to af dem, henvendte de sig til Cuchulinn. Han gav først ondt af sig; men de forestillede ham, at han ikke kunde være bekendt at sige Nej; thi alle Kvinderne var så forgabede i ham, at deres Öjne havde taget Skade; de var komne til at ligne Cuchulinn, når han var i Raseri. Cuchulinn giver efter, lader sin Vogn spænde for, og ved et kunstigt Slag med Sværdet fanger han alle Fuglene på én Gang og uddeler dem til Kvinderne. — Den Sagnkreds, hvortil Cuchulinn hører, træder dog senere i Skygge for en yngre Sagnkreds, hvis Hovedhelte bærer Navnene Finn, Oskar, Ossian o. s. v. Denne Sagnkreds er på en ejendommelig Måde bleven bekendt i Evropa; Skotten Macpherson udgav nemlig 1760 en engelsk

Oversættelse af de ossianske Digte; denne Oversættelse var et Falskneri; thi han var ikke istand til at fremlægge den oprindelige gæliske Tekst; Digtene var i væsentlig Grad hans eget Arbejde; men han havde dog benyttet de virkelige gæliske Sagn og Sange, og en Del af den Begejstring, hans Værk vakte, kan derfor det gæliske Folk med rette tilegne sig. Et Vidnesbyrd om den Interesse, som Macphersons Værk vakte, er det bl. a., at *Oskar* nu er blevet et almindeligt Navn rundt omkring i Evropa. — Irland har aldrig nået en kraftig politisk Udvikling. I Vikingetiden spillede Nordboerne Herrer her; de har anlagt de fleste Byer i det vestlige og sydlige Irland. Endnu den Dag idag véd enhver irsk Bonde at fortælle om deres Grusomhed og tillige om deres Rigdom; de har efterladt sig Guld i hver Plovfure, hedder det; Lochlannach er det irske Navn på disse Nordboer, og Lochlann er Navnet på Danmark. Næppe fik de Bugt med Nordboerne, før Englænderne indfandt sig. Men alligevel havde det irske Sprog endnu i Begyndelsen af dette Århundrede ikke lidt store Tab; men i dette Århundrede har det med rivende Hurtighed givet Plads for Engelsk. Irsk tales nu kun i den vestligste og sydvestligste Del af Landet. Grunden til denne Tilbagegang var Iernes egen Tankeløshed; man har Eksempler på, at Forældre, som selv talte Irsk, ved Prygl tvang deres Børn til at tale Engelsk. Men nu er det endelig gået op for det irske Folk, at de ved således at bortkaste deres Sprog mister deres hele åndelige Eje, og der er begyndt en kraftig Bevægelse for at standse Tilbagegangen. Der udgår nu et Ugeblad på Irsk, og rundt omkring i Landet lærer Folk at læse deres eget Moders-

mål (det var för en Kunst, som kun „lærde“ Folk forstod; jævne Folk drev det kun til at læse og skrive lidt Engelsk; Breve mellem irske Forældre og Börn måtte veksles på Engelsk; thi at skrive Irsk var en Heksekunst). På Øen Man er Gælisk nær ved at uddø, men i de skotske Højlande lever det i fuld Kraft. Ulykkeligvis har Irland, Man og Skotland hver sit Skriftsprog til Trods for, at Forskellen mellem de tre Mål er meget ubetydelig. De keltiske Folk har imidlertid en stor Fordel i Kampen for deres Nationalitet: de lever i et virkelig civiliseret Rige; hvor meget de end kan have at kæmpe med, må man indrømme, at de ikke er udsatte for Forfølgelser fra Englændernes Side. Men dette har ikke altid været således. Den Hensynsløshed og Grusomhed, hvormed Englænderne i tidligere Århundreder har søgt at udbrede deres eget Sprog, trodser al Beskrivelse. Der er ingen Tvivl om, at Englænderne har en væsentlig Del af Skylden for den utrolige Fattigdom, som rader i mange Egne af Irland. Da jeg for nogle År siden opholdt mig et halvt Års Tid på den lille Klippeø Arran vest for Irland (mellem Galway-Bugten og Atlanterhavet) for at samle Folkeæventyr og studere Sproget, blev en gammel 71-årig Bonde min særlige Ven. Han bode i et lille Hus, der var opført af Sten; Sten var der nok af, thi hele hans Ejendom bestod næsten ikke af andet end Sten; Huset havde ingen Vinduer; Lyset kom ind ad den åbne Dør; det hele var kun ét Værelse, og der var snæver Plads; i den ene Ende af Huset, havde hele Familien deres Senge (Manden og Konen, en voksen Søn og Datter); i den anden Ende af Huset var der et Ildsted, men ingen Skorsten; Røgen gik op gennem Loftet; her i Nærheden af Varmen havde Svinene deres

Plads (for Svinene havde de inde hos sig). Foruden Svinene holdt Manden et Par Får, der jo nok kunde finde lidt Græs i Klipperevnerne; han havde også et Æsel til at bære Tang op fra Stranden (thi af Tangen havde den gamle Mand en stor Del af sin Indtægt); en Hund havde han til at jage de vilde Kaniner, som i Mængde fandtes på Øerne; et Par Höns havde han, og nogle Kartofler kunde han også avle. For disse Herligheder betalte han en årlig Afgift på, jeg husker ikke om det var 1 eller 2 Pund Sterling (1 Pund Sterling er 18 Kr.). En Del af Skylden for Fattigdommen kan rigtignok også ligge hos Iernerne selv; de er ikke foretagsomme; og når de får Penge mellem Hænder, er de utrolig letsindige til at give dem ud. — Alle de keltiske Folk tilsammen (Iernerne i Amerika medregnede) udgør vel mellem 4 og 5 Millioner.

9) Den niende Sprogklasse, hvortil bl. a. Nordboer og Tyskere hører, er man bleven enig om at kalde de **germanske** Sprog. Herhjemme har man en Tidlang ikke villet bruge denne Benævnelse, fordi man havde det Indtryk, at Ordene germansk og tysk let kunde blive opfattede som ensbetydende. Med urette. Det er Romerne, som først har brugt Ordet Germaner, og de brugte det både om Skandinaver, Goter og Tyskere. Tyskerne selv har tidligere gjort sig skyldig i Sammenblanding af Ordene germansk og tysk, men nu holdes de skarpt ude fra hinanden, først og fremmest af Sprogforskerne. Og det er heller ikke muligt at finde noget andet passende Navn på vor Sprogklasse end germansk. Men så må vi selvfølgelig lade være med at bruge Ordet „Germanisme“ istedenfor „Tyskhed“ og ikke sige „germanisere“, når

vi mener „fortyske“. De slaviske og romanske Folk, som selv hører til en anden Sprogklasse, kan have Lov til at kalde de mod dem rettede Fortyskningsbestræbelser Germaniseringsforsøg; men hvis vi mekanisk gentager det samme, er det en stor Tankeløshed, en utilgivelig Mangel på Evne til at oversætte. Men dette Sjuskeri støder man atter og atter på; også Hr. K. B. taler i sit ovenfor nævnedes Avisskriveri om „det germanske Sprog“, hvor han mener „det tyske Sprog“.

De germanske Sprog deles i Østgermansk og Vestgermansk. Østgermansk omfatter Skandinavisk og Gotisk. De **gotiske** Folk bode i den ældste Tid, vi ved noget om, i det nuværende nordøstlige Tyskland ved Floderne Oder og Weichsel. Men under den store Folkevandring, som skiller Oldtiden fra Middelalderen (375—600 efter Kristus), forlod de disse Bopæle og faldt ind i forskellige af det romerske Riges Provinser. Det Land, de forlod, blev derefter besat af Slaverne, som senere igen blev udryddede af Tyskerne. Blandt de enkelte gotiske Folk kan vi nævne Østgoterne, som erobrede Italien, og Vestgoterne, som tilsidst havnede i Spanien. I Vestgoternes Sprog har vi bevaret en Bibeloversættelse, der hidrører fra den Tid, da Vestgoterne bode Nabo til Grækerne, og skyldes deres Biskop Ulfilas (i det 4. Århundrede efter Kristus), som dertil opfandt et nyt Alfabet på Grundlag af det græske, men således, at han også må have benyttet det latinske Alfabet og Runerne. Man kan let forstå, at denne Bibeloversættelse har en umådelig Betydning for Sprogvidenskaben. Nogle af Østgoterne havde slået sig ned på Krim og vedblev dér at bevare deres Sprog til ind i den nyere Tid; en flamsk Rejsende Busbeck i

det 16. Århundrede optegnede et halvt Hundrede Ord i deres Sprog; det er det eneste vi véd derom. Andre gotiske Folk var Burgunderne, som bosatte sig i en Del af Frankrig, og Vandalerne, der gjorde sig til Herrer i Nordafrika. Vandalerne opførte sig meget grusomt, ødelagde Kunstværker og nedtrampede Kulturen; men de andre gotiske Folk viste megen Agtelse for de undertvungne Folks Kultur. De tabte imidlertid alle efterhånden deres Nationalitet og gik op i de Folk, hvis Land de havde erobret. De Navne, som de gotiske Folk har, genfinder vi i Norden: Navnet Goter har vi i Sverig i *Göta-rike* og i *Gulland*; Navnet Burgunder har vi flere Steder f. Eks. i Navnet *Bornholm*, som i den ældste Tid hed *Burgundarholm*; Navnet Vandaler er det samme som *Vendelboer*. Men det er blot Navnene, der er de samme; Folkene er ikke de samme; intet vilde være mere urimeligt end at bilde sig ind, at Goterne var indvandrede fra Gulland, Burgunderne fra Bornholm, Vandalerne fra Vendsyssel. Dog viser Sprogvidenskaben, at de gotiske Folk var nærmere beslægtede med Skandinaverne end med Tyskerne.

Ligesom de gotiske Folk gik til Grunde ved Folkevandringen, således havde de **skandinaviske** Folk ikke nogen Nytte af Vikingetiden, hvor berømmelig den end i sig selv er: Nordboerne grundede det russiske Rige, tjente som Væringere i Miklagård (Konstantinopel), besatte Øerne nord for Skotland (hvor der taltes et norsk Mål til langt op imod vor Tid; endnu i Slutningen af det 18. Århundrede brugtes dette Mål på Shetlandsøerne, ja endnu i 1894 fandt en færøisk Sprogforsker, J. Jakobsen, Folk dér, som endnu kunde anføre hele Sætninger i det gamle Sprog),

Nordboer undertvang England (under Svend Tveskæg og Knud den store), beherskede Irland, erobrede den nordfranske Provins Normandiet, som fik Navn efter dem. Men på alle disse Steder er den nordiske Nationalitet gået til Grunde. Kampene mod Venderne i Valdemarernes Dage førte heller ikke til noget varigt Resultat; Rügen blev tysk, förend det danske Herredömmet var ophört. Vor störste Ulykke er det, at vi ikke har haft mere end én Dronning Margrete. Havde vi haft én Regent mere Mage til hende, så vilde Nordens Folk ikke nu have været splittet, uenigt og svagt. Nu er vi henviste til at søge vor Storhed alene i Fredens Gærning og på Åndens Område. Men her kan vi ganske vist også nok tage det op med t hvilket som helst andet Folk på Jorden. Og måske skal vi ikke være altfor kede af, at vi ikke har opnået ydre Enhed og Magt; Tyskland og Italien glimrede, den Gang de var splittede og svage; men de er snarere i Tilbagegang end i Fremgang fra 1870 af, da de blev stærke Militærmagter; hvorfor skulde vi da ønske os det samme?

— De vestgermanske Sprog inddeles i Tysk-Hollandsk og Frisisk-Engelsk. Vi har allerede omtalt, at **Englænderne** kom til deres nuværende Land på den store Folkevandrings Tid (i Løbet af det 5. Århundrede) under forskellige Stammenavne, navnlig Angler og Sakser. Sprogvidenskaben viser, at deres nærmeste Slægtninge på Fastlandet er **Friserne**; der tales nu Frisisk på Slesvigs Vestside, et Par Punkter af Oldenburg og i den hollandske Provins Friesland. Man må lægge Mærke til at Frisisk ikke er Tysk. Englænderne bevarede i deres ny Land deres gamle Sprog og trængte de keltiske Sprog tilbage; de

vedblev også at bevare deres Sprog, da de Danske i Vikingetiden undertvang Landet; nogle få Ord har de optaget fra Dansk, men det betyder intet. Mere truende så det ud, da Normannerne År 1066 kom derover fra Normandiet og erobrede hele Landet; Normannerne havde på den Tid fuldstændig opgivet deres nordiske Sprog og antaget Fransk, og Fransk kom nu til at spille en overordentlig stor Rolle i England; tilsidst sejrede dog Engelsk; men en meget stor Mængde Låneord fra Fransk har Engelsk optaget. Senere så det ud til, at England skulde gøre Gengæld for den franske Erobring ved at erobre hele Frankrig. Englænderne var tilsidst meget nær ved at nå dette Mål, da en fransk Bondepige Jeanne d'Arc trådte frem, overbevist om, at Gud havde udvalgt hende til at redde Frankrig; Franskmændene fattede Tillid til hende, hun kom i Spidsen for Hæren og sejrede uafbrudt over Englænderne, der ved Krigens Slutning var så godt som fuldstændig udelukkede fra Frankrig. Det lykkedes dog Englænderne at tage Jeanne d'Arc tilfange, hvorefter de brændte hende levende. Men egentlig skulde Englænderne måske være hende taknemmelige; thi Sammenkoblingen med Frankrig vilde sikkert ikke have været til Gavn for England. I sin Adskillelse fra Evropas Fastland er Englænderne efterhånden nået til at blive ikke blot det mægtigste Folk på Jorden, men tillige det mest civiliserede Folk. Det er først og fremmest i politisk Henseende, at Englænderne er det mest udviklede Folk; deres fri Forfatning går tilbage til År 1215; deres ydre Magt skriver sig især fra Dronning Elisabeths Regering (Slutningen af det 16. Århundrede). På hendes Tid levede også den største engelske Digter Shakespeare. Det engelske

Sprog er som bekendt udbredt over hele Nordamerika, som efter at have tilkæmpet sig Uafhængighed i Slutningen af det 18. Århundrede nu i mange Henseender kappes med Moderlandet.

Der var også nogle **tyske** Folkeslag, som deltog i den store Folkevandring og ligesom Goterne gik op i de overvundne Nationer. Dertil hører Frankerne, efter hvem Frankrig har fået Navn, endskönt det vedblev at bevare sin romanske Nationalitet; fremdeles Langobarderne, efter hvem Lombardiet (i Norditalien) har Navn. Men for største Delen fandt de tyske Stammers Udbredelse Sted i Sammenhæng med Moderlandet; dette gunstige geografiske Forhold har bidraget meget til Tyskernes Held. Den vigtigste sproglige Forskel er Forskellen mellem Højtysk mod Syd og Nedertysk eller Plattysk mod Nord. Denne Forskel er så stor, at man snarere må tale om to forskellige Sprog end om to Mål af samme Sprog. Hele den politiske Udvikling og Kulturudviklingen har imidlertid ført med sig, at de nu har et fælles Skriftsprog. Spørger vi nu om Tyskernes historiske Gærning og om Tysklands store Navne, så bliver det ikke den seneste Tids Statsmænd og Feltherrer, vi skal nævne. De har ganske vist smedet Tyskland sammen til en Enhed, der efter al Sandsynlighed vil holde bedre end de tyske Riger, som tidligere har bestået; men hvor megen Gavn de derved har gjort, skal først Fremtiden vise. Der har også tidligere været store Statsmænd og store Feltherrer, hvem man nok kunde give det rent personlige Vidnesbyrd, at de har været meget drevne i deres Fag, men om hvem det dog ikke vilde falde nogen ind at tro, at de havde ført den menneskelige Kultur en eneste Milliontedel af et Hanefjed

fremad. Tysklands store Navne må søges på et helt andet Område; det største af dem er Luther. Det var en Tysker, som blev Ophavsmand til Reformationen; men det var desværre også Tyskere, som bagefter søgte at drukne Reformationen i Strømme af Blod, hvad der også vilde være lykkedes dem, hvis ikke en Nordbo havde grebet ind og frelst Protestanterne, nemlig den svenske Konge Gustav Adolf. For denne vor skandinaviske Landsmand har Tyskerne rejst Mindestene og skrevet på dem, at han frelste Religionsfriheden for hele Verden; for ham har de indstiftet en Mindedag i deres Kirker. Foruden Luther er Tysklands store Navne nogle Digtere og en Skare Videnskabsmænd. Hvis man spørger, om Tyskerne dog ikke også har udrettet noget på det politiske Område, bliver det ikke det ny tyske Rige, man skal henvise til, men det bliver det lille Schweiz, hvis Kærne er tysk, men hvor fire forskellige Folk lever fredeligt sammen, og hvor Frihedens Sag trives. — Nært beslægtet med Nedertysk er **Hollandsk**; sammen med Hollandsk må man nævne Flamsk, som tales i et af de hollandske Landskaber og derfra strækker sig ind i det nordlige Belgien (det tales i den største Halvdel af Belgien), hvor det har sit eget Skriftsprog, der dog ikke afviger stærkt fra Hollandsk. Hollænderne er et lille Folk, som har udrettet store Ting. De har haft en umådelig Betydning som Handelsfolk og har store Kolonier i fremmede Verdensdele. Tillige har de frembragt en berömt Skole af Malere (Slutningen af det 16. og Begyndelsen af det 17. Århundrede).

Den germanske Sprogklasse udgør vel henved 190 Millioner.

10) Foruden alle de Folk, vi hidtil har nævnet, har

der været endnu flere indoeuropæiske Folk. Nogle af dem er blevne opslugte af andre indoeuropæiske Folk. Således boede der på den nordlige Halvdel af Balkanhalvøen i Oldtiden indoeuropæiske Folk, som nu er gæede fuldstændig til Grunde, fortrængte af Slaverne, som indvandrede fra Oldtidens Slutning af. Mere interessant er det, at Lilleasien, som nu væsentlig er tyrkisk, i Oldtiden var beboet af indoeuropæiske Folk. Mod Nordvest boede Frygerne, hvis Sprog vi kender fra nogle få Indskrifter; det er aldeles tydelig indoeuropæisk. Mod Sydvest boede Lykierne, som har efterladt sig talrige Indskrifter; der har været Strid om Lykiernes sproglige Stilling, men Sagen må nu betragtes som afgjort; også de var Indoeuropæere, og med dem var Störstedelen af de lilleasiatiske Folk beslægtede. Tydningen af de lykiske Indskrifter er ikke ganske let, men der er sket store Fremskridt i det sidste Års Tid ved de norske Sprogforskere Alf Torp og Sophus Bugge og den danske Sprogforsker Vilhelm Thomsen (om disse Forskeres Arbejder har jeg andetsteds¹) aflagt en letfattelig Beretning, som dog kræver Kundskab i Latin og Græsk for at læses; ved samme Lejlighed har jeg ydet mit lille Bidrag til Tydningen).

Den foregående korte Oversigt over den indoeuropæiske Verden vil have vist, hvilken broget Vrimmel af forskellige Folkeslag man har at gøre med. Og så forskellige som Folkene er, så forskellige er også deres Sprog. Det er derfor en stor Bedrift af Sprogvidenskaben at have påvist, at de største Afvigelser beror på bestemte Love. Om Danmarks Del i dette Arbejde har nylig en tysk

¹) Nordisk Tidsskrift for Filologi, 3 Række VII og VIII.

Sprogforsker fremhævet, at det var en dansk Videnskabsmand (Rask), som banede Vejen til Erkendelsen af den første Lydlov, og at det var en dansk Videnskabsmand (Verner), som satte Kronen på Værket og viste os en Lydlov, som ingen Undtagelser havde. Rasks Opdagelse angik vor egen Sprogklasse og viste, at vore Medlyd efter bestemte Regler svarede til andre Medlyd i de andre Sprogklasser; hvor vi har *f*, har man i Latin og Græsk *p*, hvor vi har *h*, har man i Latin og Græsk *k*; vort *t* og *h* svarer til græsk og latinsk *d* og *g*; hvor vi har *b* og *g*, har man i Latin *f* og *h* o. s. v. F. Eks. dansk *Fader* latinsk *pater*, græsk *patēr*; dansk *Hund*, gr. *kyōn*; dansk *Tand*, lat. *dens* (i Ejeform *dentis*); dansk *Knæ*, gr. *gony*, lat. *genū*; dansk *bære*, lat. *ferō*; dansk *Brud-gom* af oldnordisk *gumi* „en Mand“, lat. *homō* „Menneske“ o. s. v. Det så en lang Tid ud, som om der var nogle Undtagelser fra disse Regler, men Verner påviste på en meget overraskende, men også meget indlysende Måde, at det blot drejede sig om en ny Regel, som fuldstændiggjorde de Regler, man allerede havde fundet. Man kender nu i det hele taget alle Lydlove så nøjagtigt, at man ligefrem i Forvejen kan regne ud, hvorledes et Ord må se ud i et andet Sprog, hvis det i det hele taget findes dér. Og ligeledes kan man ved Sammenligning med de andre Sprog regne ud, hvorledes Ordene i et Sprog må have set ud i en ældre Tid. Den Indskrift, som står på det ene af Guldhornene fra Møgeltønder, kunde i lang Tid ingen forstå; man kunde ikke få noget ud deraf hverken ved Hjælp af Oldnordisk eller ved Hjælp af andre Sprog. Men så kom der et Par Videnskabsmænd, som sad inde med grundige Kundskaber i den sammenlignende Sprog-

videnskab; de forstod straks denne og lignende gamle Runeindskrifter, for de vidste, hvorledes de oldnordiske Ord måtte have set ud Århundreder før, end den skrevne oldnordiske Literatur begynder. Og netop de Ordformer, som de havde regnet ud måtte have eksisteret en Gang, stod at læse her på Guldhornene. De to Mænd var Normanden Sophus Bugge og Danskeren Wimmer. Efterhånden som man fik mere Klarhed over Lydlovene, begyndte man også at indsé, at det ikke gik an ved Optegnelse af Folkemål blot at nedskrive Ordene på bedste Beskub med de sædvanlige Bogstaver, således som Filskow og andre Fuskere endnu gör med de sønderjydske Ord; nej, Ordene måtte nedskrives fuldstændig nøjagtig, som de lød, med enhver lille Afskygning, med ethvert lille Tonefald. Man måtte derfor finde ud af, hvorledes de enkelte Lyd frembragtes, og opfinde ny Tegn til at betegne den aldeles nøjagtige Udtale. Man måtte anstille en aldeles nøjagtig Sammenligning af Udtalen i alle mulige Sprog og så blive enig om, hvad Tegnene skulde betyde. Denne nøjagtige Undersøgelse af Lydene hedder Fonetik; også på dette Område har Danmark for Tiden en Forsker, som Udlandet ikke kan overbyde, nemlig Professor Otto Jespersen. — Det blev hurtigt klart, at alle de Sprog, vi i det foregående har opregnet, stemmer overens i Kærnen af deres Ordforråd; og der var én Ting til, som blev klar, at de stemte overens i Bøjning, at Ordene i alle Sprogene fra først af måtte have været böjede ganske på samme Måde. Når det er Tilfældet, er der naturligvis kun én eneste Forklaring: alle Sprogene må nedstamme fra et og samme Stamsprog. Ved Betragtning af Ordforrådet kan man oven i Købet få en hel Del at vide

om Kulturen hos det Folk, som talte dette Stamsprog. Det er klart, at Stamfolket må have kendt alle de Ting, som igennem alle de enkelte Sprog har en og samme Benævnelse. Men der er en Mængde Fælder, som lurer på Sprogforskeren, når han giver sig til at undersøge sådanne Spørgsmål; mange Antagelser, som tidligere har været opstillede har vist sig ikke at kunne bestå for en strængere Kritik. Jeg skal derfor blot anføre nogle enkelte Resultater. Stamfolket stod i alt væsentligt på Stenalderens Trin, men kendte dog et enkelt Metal, som det rimeligvis ikke forstod at bearbejde. Meget tyder på, at man allerede havde tæmmet Oksen og benyttede den som Husdyr; ja, et Slags meget ufuldkomment Agerbrug har der åbenbart også været. Der var fast ordnede Familieforhold: vi finder i alle gamle indoeuropæiske Sprog et og samme Udtryk for „Svigerfader“ og ligeledes et og samme Udtryk for „Svigermoder“ og for „Svigerdatter“ samt en Række fælles Benævnelser for Svogerskab (for Mandens Broder, Mandens Søster, Mandens Broders Hustru o. s. v.) Det ser ud til, at de gifte Sønner har vedblevet at leve i deres Faders Hus med deres Hustruer. Man har også en fælles indoeuropæisk Betegnelse for „Enke“. Spørger man, hvor dette Stamfolk har levet, må Svaret blive: et eller andet Sted i Evropa eller Asien; men alle Forsøg på at bestemme Egnen nærmere er hidtil mislykkedes; måske vil det dog engang lykkes at finde ud deraf.

Foruden den indoeuropæiske Sprogæt gives der en Mængde andre Sprogætter. Jeg kan ikke her indlade mig på at opregne dem alle; dertil strækker mine Kundskaber slet ikke til; kun nogle få af de ikke-indoeuropæiske Sprogætter har jeg haft Lejlighed til at gøre Bekendtskab

med. Jeg vil derfor nøjes med at nævne de Folk, som bor Nabo til Indoevropæerne. 1) I den inderste Krog af den biscayiske Bugt på begge Sider af Pyrenæerne (i Frankrig og i Spanien) bor der et ikke-indoevropæisk Folk, Baskerne; de udgør ialt en halv Million. 2) Allerede ovenfor omtalte vi, at der i Oldtiden i en Del af Italien har boet et ikke-indoevropæisk Folk, Etruskerne; men de blev ligesom det øvrige Italien latiniserede. 3) Til den finske Sprogæt hører for det første Finlænderne, et dygtigt Folk, som med Liv og Sjæl har helliget sig til Kulturen og Fremskridtet (de må ikke forveksles med de Svenske, som også i stort Tal bor i Finland); endvidere Lapperne, som især bor i det nordlige Norge, dog også i Sverrig og Finland; Esterne i Estland og en Del af Livland; adskillige Folk i det nordlige Rusland, som jeg ikke her vil nævne; og endelig Magyarene i Ungarn. Magyarene har ikke fra gammel Tid af boet, hvor de nu boer; de er indvandrede i det 9. Århundrede efter Kristus. De finske Folk har fra gammel Tid af været Naboer til Indoevropæerne og har optaget en Mængde Låneord fra indoevropæiske Sprog. Dette Forhold er især påvist af vor Landsmand Vilh. Thomsen, som er en grundig Kender af de finske Sprog. 4) Den tyrkiske Sprogæt har en meget stor Udbredelse i Asien. Evropa har ikke netop haft megen Glæde af sine Berøringer med disse Folk. Vi har allerede omtalt Hunnerne, som mod Slutningen af det 4. Århundrede efter Kristus trængte ind i Evropa og gav Anledning til den store Folkevandring. Hunnerne var et råt Folk, hvis Tog kun var Plyndrings- og Ødelæggelsestog; hvor Attilas (deres Konges) Hest satte sin Hov, groede intet Græs, hed det. Men tilsidst blev

Hunnerne tilintetgjorte i et stort Slag af de forenede Vestgoter og Romere. Lignende Plyndringstog har senere gentaget sig. I det 13. Århundrede stiftede Mongolerne et stort Rige og truede Evropa; Mongolerne hører ikke egentlig til den tyrkiske Sprogæt, men er dog vistnok langt ude beslægtede med Tyrkerne. Navnet Tatarer, der nu bruges om tyrkiske Folk i Rusland, tilkom oprindeligt Mongolerne; deraf kommer Ordet *Tater*. Også de osmaniske Tyrker, som nu i over 400 År har behersket Konstantinopel, har så at sige slet ikke vist sig istand til at frembringe eller modtage Kultur. De ældste tyrkiske Sprogmindesmærker er to meget store Indskrifter fundne i Mongoliet (og flere mindre betydelige Indskrifter, som tildels er fundne i Sibirien). Disse Indskrifter var blevne omhyggeligt afskrevet og udgivne, men ingen vidste, hvad Sprog de var i, og ingen anede, hvad Bogstaverne betød. Da overraskedes den videnskabelige Verden pludselig i Året 1893 ved Efterretningen om, at den berømte danske Sprogforsker Vilh. Thomsen havde udfundet Betydningen af Bogstaverne og læst Indskrifterne, som viste sig at være i et gammeltyrkisk Sprog og at være indhuggede i Årene 732 og 735 efter Kristus. Tyrkerne var den Gang endnu Hedninger (ikke Mohammedanere). Indskrifterne fortæller om deres Kampe med Kineserne og andre Folkeslag. Alfabetet er, som Thomsen påviste, en Omdannelse af et af de semitiske Alfabeter, men det er langt bedre end de Alfabeter, som Tyrkerne siden har brugt.

For Menigmand kan Bedrifter af den Art som Vilh. Thomsens Læsning af de oldtyrkiske Indskrifter let komme til at stå som noget aldeles ubegribeligt.

Ligeså Tydningen af de persiske Kileindskrifter, og endnu mere Tydningen af den assyriske Kileskrift (se nedenfor) og af de ægyptiske Hieroglyfer. Thi medens det oldtyrkiske Alfabet og den persiske Kileskrift er Mellemting mellem den allersimpleste Art Stavelseskrift og en ren Bogstavskrift, er Assyernes og Ægypternes Skrift overordentlig udviklede; man har her Ordtegn og Stavelsetegn, både Tegn for simple Stavelser, som i den føniciske Skrift, og også Tegn for mere sammensatte Lydgrupper. Ja, man har endogså Tegn af en helt anden Art. Når Ægypterne vilde skrive Ordet „drikke“, skrev de først nogle Stavelsetegn, hvoraf vi kan se, hvilke Medlyd Ordet havde (Selvlydene får vi ikke Besked om); det var *s-w-r-j*; men efter disse Tegn anbragte de endnu Billedet af en Mand, der med den ene Hånd rører ved Munden. Det var et Hjælpetegn (man kalder det Determinativ), som ved èt Blik skulde vise, hvad det omtrent var, der var Tale om. Det samme Hjælpetegn kan i andre Tilfælde tyde på en anden Virksomhed af Munden; det står f. Eks. også efter Ordet „Navn“; her skal Hånden, som rører ved Munden, altså betyde „Tale“. Disse Hjælpetegn kan man egentlig slet ikke kalde Skrift; det er simpelthen Tegning; men også de egentlige Skrifttegn består af Billeder af Mænd, firbenede Dyr, Fugle, Planter o. s. v., så at Skrifttegn og Hjælpetegninger for Øjet ser ud til at være ganske samme Slags Tegn. — At det er lykkedes at læse den Slags Ting, kan let synes aldeles ubegribeligt; men Sprogvidenskaben kan ikke være tjent med at stå for Menigmand som en ubegribelig

Ting. Jeg skal derfor forsøge at forklare, hvorledes det er gået til med Læsningen af sådanne Indskrifter. For det første kan man slutte sig til en hel Del af Indskrifterne selv. Det kan man undertiden få Lejlighed til at prøve også i det daglige Liv. Man kan sommetider i de københavnske Aviser finde Bekendtgørelser, som er skrevne med en hemmelig Skrift. Det er for det meste Kærestefolk, der på den Måde sætter sig i Forbindelse med hinanden. Den hemmelige Skrift består da ofte ikke i andet end, at man har givet Bogstaverne en anden Betydning end den, de ellers har; man lader f. Eks. *s* betyde *a*, lader *a* betyde *m* o. s. v. og stoler på, at nu kan ingen læse det undtagen den, som har en Liste over, hvad Bogstaverne betyder. Men dér tager man meget fejl; enhver, som gider, kan læse den Slags Hemmeligheder. Finder man f. Eks. et Ord, som kun består af ét Bogstav, er det klart, at det må være enten *Å*, *Ø* eller *i* (tilnød *ol*); hvis Ordet forekommer meget hyppigt, kan det ikke være *Å* eller *Ø*, men må være *i*. Så véd man, hvilket Bogstav der betyder *i*, og man kan så meget let finde, hvor Ordet *vi* står o. s. v. Men den hemmelige Skrift kan naturligvis gøres mere indviklet. Man kan f. Eks. skrive alle Ordene sammen. Men det hjælper ikke. Finder man f. Eks., at tre Bogstaver atter og atter gentager sig i samme Rækkefølge, så kan man være vis på, at det må være et af de almindeligste små Ord, f. Eks. *den* eller *mig* eller lignende; således kan man komme videre og videre. Måske gætter man en Gang imellem fejl, men det opdager man straks netop ved, at den urigtige Gætning

ikke fører én videre. Kort sagt, en sådan hemmelig Skrift kan godt göres temmelig indviklet, uden at man derved sikrer Hemmeligheden mod uvedkommende. Men Sagen er ganske anderledes, når det drejer sig om en Indskrift i et ubekendt Sprog. Her er det gjerne Navne, som hjælper én til at få Hul på Gåden. På de samme Stene, som bærer de vældige oldtyrkiske Indskrifter, er der også nogle kortere kinesiske Indskrifter, som meddeler os, for hvem disse Mindesmærker er rejste. Man kunde altså gøre Regning på, at de samme Navne måtte forekomme også i det ubekendte Sprog, som man endnu ikke kunde læse, og at Navnene måtte lyde nogenlunde som i Kinesisk; men rigtignok også kun nogenlunde; thi Kineserne har ofte omformet fremmede Navne ikke så lidt. Thomsen lagde Mærke til visse Grupper af Tegn, som hyppigt gentog sig i de ulæste Indskrifter, og blev overbevist om, at disse Tegn måtte betyde Navnene. Således fik han Bogstavernes Værdi bestemt; han anvendte denne Værdi på de andre Ord, og straks begyndte Stenene at tale; de talte rigtignok et Sprog, som mange andre ikke vilde have forstået, men Thomsen forstod det meget godt: det var Tyrkisk. Det var rigtignok ikke noget af de tyrkiske Sprog, som vi tidligere kendte, men alle tyrkiske Sprog ligner hinanden overmåde meget, og det lykkedes Thomsen med ét Slag fuldstændig at tyde Indskrifterne. På lignende Måde er det i sin Tid gået til med de oldpersiske Indskrifter; da man fik Hul på Alfabetet, havde man Sanskrit, senere også Avestasproget og Nypersisk til Hjælp til Forståelsen. Man fik derefter også de

meget mere udviklede assyriske Kileindskrifter læst; her havde man Hebraisk og Arabisk til Hjælp, en meget god Hjælp, da alle de semitiske Sprog ligner hinanden meget, omtrent som Sprogene i én indoeuropæisk Sprogklasse. Og ved de ægyptiske Hieroglyfer havde man ligeledes en udmærket Hjælp; thi det ægyptiske Sprog taltes (i en yngre Form) af Kopterne indtil for 3 Århundreder siden og skreves med et Alfabet, som var dannet af det græske (nu taler Kopterne Arabisk, men har bevaret det gamle Sprog som Kirkesprog). Men undertiden begynder Vanskelighederne først for Alvor, nå man har fået Bogstavernes Betydning bestemt; for det kan træffe, at der ikke er noget andet Sprog, som kan hjælpe én. Således er det med Lykisk. Ganske vist er Lykisk et indoeuropæisk Sprog, men det hører ikke til nogen af de bekendte Sprogklasser, og Sammenligningen kan derfor kun hjælpe meget lidt. Giv en Mand, som ikke forstår Fransk, en fransk Bog og sig til ham: „Du får ingen Ordbog og ingen Sproglære og ingen anden Hjælp; men Fransk er et indoeuropæisk Sprog, så Du må kunne finde ud af det ved Sammenligning med Dansk“; — den Mand vilde være dårligt hjulpen; ja, når han vidste, at *trois* og *six* var Tal, så kunde han vel nok gætte, at det måtte være *tre* og *seks*; men han vilde næppe finde ud af to sammenhængende Linjer i Bogen. Men heldigvis har vi nogle lykiske Indskrifter, som siger det samme både på Lykisk og på Græsk; på den Måde har vi fået Betydningen af en hel Del Ord at vide, og man har så efterhånden arbejdet sig videre. Men Sproget viste sig at være meget vanskeligt, fordi flere

Ord var filtrede sammen til ét; vi har også sådanne Sammenfiltringer i Dansk og andre Sprog (*gör'et = gör det* o. s. v.), men det forslår intet; hvis vi kunde sige *jeg be-det-kender* istedenfor *jeg bekender det*, så vilde vi have en lille Anelse om, hvordan det ser ud i Lykisk. Og dog må vi prise os lykkelige, at det ikke er værre, end det er; thi blandt de Sprog, vi kender, er der nogle, hvor så at sige hele Sætninger filtres sammen til én uadskillelig Klump.

5) I Kaukasus tales der over 30 forskellige ikke-indoeuropæiske og ikke-tyrkiske Sprog. Disse Kaukasusprog ligner hinanden meget lidt; ved indtrængende Undersøgelse kommer man dog til det Resultat, at de allerfleste af disse Sprog alligevel er indbyrdes beslægtede; måske er de det alle. De enkelte Sprogs Område er meget lille, og de fleste af Navnene vil være Lægmand ubekendte. De Folk, man hører mest om, er Tjerkesserne nord for Kaukasus (en Del af dem er af Russerne jagede ud og har bosat sig i Lilleasien) og Georgierne syd for Kaukasus. Begge disse Folk er bekendte for deres Kvinders Skønhed; Tjerkesserne er et vild Røverfolk, men Georgierne er Kristne og har en tusendårig Literatur. 6) De semitiske Folk har i Historiens ældste Tidsrum været Indoeuropæernes Lærere. Til dem hørte det gamle Handelsfolk Fønicierne med Stæderne Tyrus og Sidon. Fra dem fik Grækerne deres Skrift, som de jo rigtignok selv forbedrede overordentlig. Fønicierne anlagde Byen Karthago i Nordafrika, som i lang Tid var Roms farligste Medbejler. Nær beslægtede med Fønicierne var Jøderne, hvis Rolle i Verdenshistorien er for bekendt til at omtales her. Assyrerne, som i Oldtiden bode i Assyrien og Babylon (ved Floderne

Evfrat og Tigris), var ligeledes Semiter; de har efterladt sig en Mængde Mindesmærker med Kileskrift. Af dem har Perserne rimeligvis lært Kileskriften, som de rigtig nok forbedrede overordentlig; den persiske Kileskrift er mange Gange simplere end den assyriske. Et semitisk Folk er endelig Araberne, som efter Mohammeds Optræden stiftede et Verdensrige, og hvis Sprog derved har fået en umådelig Udbredelse i Asien og Afrika. I Evropa beherskede de i flere Århundreder den pyrenæiske Halvø, hvorfra de først blev fuldstændig fordrevne i Året 1492. — Man har påvist at Semiterne længere ude er beslægtede med de gamle Ægyptere (hvis Sprog først uddøde for 3 Århundreder siden) og nogle andre Folk i Afrika. — Foruden de seks Sprogætter, jeg her har nævnet, er der endnu i Asien en Mængde andre ikke-indoeuropæiske Sprog. Nogle af Folkene har frembragt Kultur (f. Eks. den tibeto-kinesiske Sprogæt i Kina, Tibet, Birma, Siam), andre har i den Henseende ikke meget at rose sig af (f. Eks. den dravidiske Sprogæt i det sydlige Forindien, og en anden Sprogæt i det nordøstlige Forindien, hvortil bl. a. Santalerne hører).

Jeg må nu slutte. Jeg har fortalt mere om Sprogvidenskabens Resultater end om dens Methode. Men hvad jeg har fortalt om dens Methode, vil vel være tilstrækkeligt til at gøre det klart, at Folk af Filskows Skuffe ikke har noget med Sprogvidenskaben at gøre. Han har ingen Anelse om, at man skal sammenligne de ældste Sprogtrin, når det gælder om at bestemme Slægtskabet mellem to Sprog. Er de virkelig beslægtede, bliver Ligheden større og større, jo længere man går tilbage i Tiden. Han har ingen Anelse om, at man ikke sammenligner to Sprog

ved på Må og Få iflæng at fremhæve nogle Tilfælde, hvor Lydudviklingen er den samme, men at man først og fremmest må sammenligne hele Sprogbygningen, hele Bøjningssystemet. Når man på denne Måde sammenligner Nørrejydsk og Sønderjydsk med de andre danske Mål og med det danske Skriftsprog, viser der sig Overensstemmelse helt igennem; men en sådan Overensstemmelse viser sig ikke, hvis man sammenligner dem med noget-somhelst andet Sprog. Der er mellem Dansk og Tysk en Kløft, som man kun kan sætte over med et Spring. Der kan findes Overgangsmål mellem de forskellige nordiske Sprog indbyrdes; men der eksisterer intet Overgangsmål mellem Dansk og Tysk. Den, der taler om, at enten Nørrejydsk eller Sønderjydsk ikke er Dansk, beviser derfor kun én eneste Ting: at han ikke er nogen Sprogforsker, men en Filskow. Men desværre fandt vi jo hos vor egen Landsmand K. B., der er så god en Fædrelandsven som nogen, en Uvidenhed, der var ligeså stor som Filskows. Grunden dertil er den, at den lærde Skole, som sørger for at give sine Elever en lille Anelse om de fleste andre Videnskaber, fuldstændig forsømmer at meddele dem noget-somhelst om Sprogvidenskaben. Dette er dobbelt beklageligt, da en sådan Undervisning godt kunde gives uden nogen stor Forandring i den bestående Timeplan. Når en sådan Undervisning blev indført i de lærde Skoler, vilde den derfra hurtig trænge ud til Höjskolerne og til Folkeskolerne, og en vis Viden om sproghistoriske Forhold vilde blive Hvermands Eje. Der er ingen Tvivl om, på hvilket Punkt af Undervisningen disse sproghistoriske Kundskaber skulde meddeles; det måtte være ved Undervisningen i Modersmålet. Man skulde ikke nøjes med at lære Eleverne

at stave Skriftsproget ret og galt. De skulde have en virkelig historisk Undervisning i Oldnordisk. De skulde gøre grundigt Bekendtskab med Svensk. Og de skulde kende vore Folkemål. De skulde vide, hvorledes der tales i Skåne, på Fyn, i Sønderjylland; til Gengæld kunde de slippe fri for at vide Sted og Årstal for alle de unyttige Slagterier, som Evropas Folk har foranstaltet på hinanden. De skulde vide, at man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske Sprog så trofast som intet andetsteds. De skulde vide, at det er Sønderjyderne, som kan fremmane for os det gamle nordiske Sprogs musikalske Klang; de skulde rejse til Sønderjylland for at lære Dansk.
